

Papers

Een toekomst voor de neerlandistiek? - nood aan de/reconstructie

Johan De Caluwe - Universiteit Gent

johan.decaluwe@ugent.be

Dat de studie Nederlands minder studenten trekt dan vroeger kan toe te schrijven zijn aan een veelheid van factoren. Om er maar tien te noemen...

- (1) statusverlies van het onderwijs, waar een opleiding Nederlands / Taal- & Letterkunde nog sterk mee geassocieerd wordt; statusverlies is breed maatschappelijk verschijnsel dat eerst de lagere school trof, dan het middelbaar onderwijs, en nu ook het hoger onderwijs kan treffen (cf. juridisering verhouding student/klant - lesgever/aanbieder van een dienst)
- (2) gunstige economische conjunctuur met stimulerende cultuur voor start-ups, ondernemerschap > talen studeren is niet 'cool'; vroeger gingen bij gunstige conjunctuur net méér studenten Humane wetenschappen / Taal- & Letterkunde studeren, en werd in ongunstige tijden meer gekozen voor opleidingen als economie
- (3) opmars van het Engels: waarom zou je nog investeren in Nederlands of in andere talen als je overal ter wereld Engels kunt gebruiken?
- (4) 'achterhaalde', 'oninteressante' vakinhouden in middelbaar onderwijs zou leerlingen afkeer doen krijgen van het vakgebied; te veel nadruk op 'truukjes' in spelling, zinsontleding (als die er nog is), herkennen van stijlkenmerken enz.
- (5) propaganda voor STEM-vakken, niet voor talenstudies
- (6) mannen haken af; o.a. door statusverlies van onderwijs is de opleiding de voorbije decennia zienderogen vervrouwelijkt > je mist een substantieel deel van potentiële instroom
- (7) dalende kwaliteit van de instroom in studies talen; iedereen wil diploma hoger onderwijs, en talenstudie ziet er niet te moeilijk uit; slecht voor imago van vakgebied als door de flexibilisering van het studiesysteem nu mensen afstuderen die er vroeger nooit geraakt zouden zijn, en dus (ook) in het onderwijs terecht komen
- (8) de groep jongeren wordt diverser, maar zeer weinig mensen met vreemde roots gaan Nederlands studeren; ook hier missen we dus een substantieel deel van potentiële instroom
- (9) exclusieve focus op onderzoeksoutput bij de universiteiten > met engagement voor het vakgebied in de brede zin (popularisering, schoolboeken voor middelbaar onderwijs, enz.) is/was niets te winnen voor je cv > gebrek aan overleg/bezinning over keuze van thema's en leervormen voor onderwijs Nederlands, bijv. in middelbaar onderwijs
- (10) perceptieprobleem: de exacte wetenschappen geven de mensen perspectief, dragen bij tot de creatie van nieuwe producten en diensten; de humane wetenschappen verliezen zich in deconstructie en ontnemen de mensen hun laatste houvast
*De media, en de sociale media in het bijzonder focussen graag op de deconstructieve in plaats van op onze constructieve kant > Wat onthouden 'de mensen?', 'de standaardtaal heeft afgedaan', 'zwarte piet moet roetpiet worden', ontrading van gebruik van termen als *allochtoon, neger, gonden eem*,*

inbeems, ontwikkelingslanden, enz. Die deconstructie waar die nodig is, is volkomen legitiem, maar in de beeldvorming naar buiten toe slagen we er te weinig in onze ‘constructieve’ kant te tonen: hoe we alleen dankzij de expertise beschikbaar binnen de humane wetenschappen in staat zijn om een samenhangend beeld te schetsen van hoe de maatschappij in elkaar zit; en ja, mét ruimte voor onzekerheid, twijfel en nuance, en mét tegenstelde visies waar dat nodig is, maar ook altijd met de zichtbare intentie constructief bij te dragen tot een accurater beeld van de werkelijkheid;

De meeste van die tien factoren hebben een impact die het vakgebied of de opleiding tot neerlandicus ruim overstijgt; vrijwel alle talenstudies in Vlaanderen (aan universiteit, in volwassenenonderwijs, bij Taal- & Letterkunde zowel als bij Vertalersopleidingen, ..) gaan achteruit, en ook andere opleidingen binnen de Letteren & Wijsbegeerte kampen met dalende studentenaantallen.

Gegeven de diversiteit aan factoren die mogelijk een impact hebben op de keuze voor een studie Nederlands, zijn daarom snelle pr-campagnes ten gunste van talenstudies in het algemeen, en ten gunste van de studie Nederlands in het bijzonder, ongetwijfeld goedbedoeld maar de impact van de tien bovengenoemde factoren zullen ze niet meteen tenietdoen. Anderzijds: baat het niet, het schaadt ook niet.

Maar... op een moment in de geschiedenis

- dat de hele klassieke autosector zichzelf moet heruitvinden door de disruptieve tussenkomst van Tesla;
- dat reisgigant Thomas Cook ten onder gaat wegens niet aangepast aan de nieuwe reis-tijden;
- dat de klassieke televisiezenders, zowel publiek als commercieel, zich uitgedaagd weten door de Netflixen van deze wereld;

zou het toch vrij onwaarschijnlijk zijn dat wij binnen de neerlandistiek kunnen voortdoen met opleidingsprogramma's in middelbaar en hoger onderwijs, en met organisaties zoals KANTL en Taalunie die ooit met de beste bedoelingen zijn opgericht, maar wel in de prehistorie.

Omdat wij in het domein van de neerlandistiek niet de hete adem voelen van commerciële spelers die zich op ons terrein begeven, moeten we zélf ons vakgebied qua organisatie bij de tijd brengen.

(1) Herdenk het middelbaar en hoger onderwijs Nederlands ‘from scratch’

* waarom houden we vast aan een vak ‘Nederlands’ in het middelbaar onderwijs? waarom hebben we geen aparte vakken over ‘taal’ in de ruimste zin van het woord, over ‘literatuur’ in de breedste betekenis van het woord, over ‘schrijfvaardigheid’, enz.? en waarom behandelen we ‘Nederlands’ niet als één contingentie binnen die bredere werelden van ‘taal’, ‘literatuur’, en ‘taalvaardigheid’?

* waarom houden we vast aan een opleiding ‘taal- en letterkunde: twee talen’? waarom bieden we niet van bij het begin een studie literatuurwetenschap aan, en een studie taalwetenschap, met alweer de Nederlandse taal en literatuur als één contingente invulling van wat binnen ‘taal’ en ‘literatuur’ mogelijk is? waarom is taalvaardigheid iets wat vrijwel uitsluitend wordt aangebracht bij wie Nederlands studeert en waarom is dat geen verplichte of optionele component van elke opleiding, om te beginnen voor alle studenten taal- en letterkunde?

Dat herdenken van (de structuur van) het aanbod aan neerlandistische stof is niet gemakkelijk 'want er staan wetten in de weg en praktische bezwaren', maar we moeten het doen, en misschien komen we tot de conclusie dat de bestaande programma's en vakinhouden wel geschikt voor de volgende dertig jaar, maar misschien ook niet.

(2) Reduceer de structurele financiering van KANTL, Taalunie en de zevenendertig andere organisaties binnen de neerlandistiek met de helft, en richt met dat kapitaal *NedFlix* op:

- organisatie en webplatform voor de uitstraling van het Nederlands;
- professioneel geleid, professioneel vormgegeven;
- aanbieder van bestaande *content*, en maker van nieuwe *content* afgestemd op specifieke doelgroepen;
- up to date, dé plek voor al wie met Nederlands bezig wil zijn, uit interesse, voor zijn of haar studie, in binnen- en buitenland.

Nu doen veel organisaties elk 'iets' voor de uitstraling van het Nederlands, maar het aanbod is daardoor hopeloos versnipperd en vaak amateuristisch in de uitwerking. Denk aan de manier waarop de Geschiedenis van de Nederlandse Literatuur digitaal en gratis beschikbaar is gekomen. Dat prachtige werk, een van de grootste neerlandistische ondernemingen van de voorbije decennia, is bijna geruisloos opgenomen in de DBNL, en is daarmee nu één van de teksten tussen de duizenden andere. De communicatie rond de digitale beschikbaarstelling van dat werk was amateuristisch: een berichtje hier, een vermelding op neerlandistiek.nl daar. Dat werk had met NedFlix veel doortastender en zichtbaarder in de 'markt' moeten worden gezet als *cadeau* van de neerlandistiek aan de miljoenen Nederlandstaligen in binnen- en buitenland.

NedFlix moet een portaal zijn waar al wie iets over het Nederlands wil leren of lezen zijn gading vindt: studenten en docenten neerlandistiek, leerlingen en leerkrachten uit het middelbaar onderwijs, studenten internationale neerlandistiek, opleiders NT2, en de honderdduizenden andere geïnteresseerden uit het middenveld in Vlaanderen, Nederland en Suriname.

Op Nedflix staat de Geschiedenis van de Nederlandse literatuur, daar wordt gewerkt aan de canon van de literatuur voor wie daar zin in heeft, daar worden bronnen toegankelijk gemaakt, daar heb je toegang tot alle digitale woordenboeken, de DBNL, en de MOOCS die al zijn gemaakt en nog worden gemaakt, daar zijn dialectopnames te beluisteren uit Vlaanderen en Nederland. Uitgangspunt moet zijn: alles wat potentieel interessant is m.b.t. het Nederlands komt op Nedflix, tenzij er een heel goeie reden is om het toch onder te brengen bij andere organisaties zoals KANTL, Taalunie, INT, enz.

Repliek

Sarah Van Hoof (Vertalen, Tolken & Communicatie – Universiteit Gent)

sarah.vanhoof@ugent.be

Dit academiejaar zijn er aan de UGent 74 generatiestudenten ingeschreven voor Nederlands in de richting Taal- & Letterkunde. Ook voor 148 eerstejaarsstudenten Toegepaste Taalkunde is Nederlands een van de drie talen in hun pakket. Dat is heel wat minder dan vroeger, maar ook weer niet weinig. Ter vergelijking: in wiskunde zijn er dit jaar 33 eerstejaars -- alle STEM-propaganda ten spijt. Natuurlijk is het niet wenselijk dat de daling van de instroom zich zou blijven doorzetten in de komende jaren. Waakzaamheid is dus zeker geboden. Maar de toestand lijkt me in Vlaanderen nog niet dramatisch.

De crisistemming over de neerlandistiek lijkt me deels overgewaaid uit Nederland, en er zijn zeker gelijkenissen tussen de Vlaamse situatie en de Nederlandse, maar er zijn ook duidelijke verschillen, en ik denk dat we die goed in het achterhoofd moeten houden. Hier in Vlaanderen combineer je een universitaire studie Nederlands altijd met minstens één andere taal en als je kiest voor Toegepaste Taalkunde, met twee vreemde talen. Precies die combineerbaarheid lijkt me een goede verzekering voor de blijvende aantrekkingskracht van een talenstudie. Als hogere of tenminste constante studentencijfers ons doel zijn, dan zou ik dus niet inzetten op nieuwe richtingen, zoals een studie Literatuurwetenschap of Taalwetenschap, die minder duidelijk vermarktbaar competenties aanbieden dan de bestaande richtingen.

Ook de factoren die in Nederland worden aangehaald om de achteruitgang van de neerlandistiek te verklaren, gelden niet per definitie ook in Vlaanderen. In Nederland is vaak te horen dat leerlingen het schoolvak Nederlands oninteressant vinden. Marc van Oostendorp schreef in De Nederlandse Boekengids dat de focus te veel ligt op trucjes voor spelling en zinsontleding. Maar hoe zit het met het schoolvak Nederlands in Vlaanderen? Is het nodig om dat helemaal te herdenken 'from scratch'? Ik heb er geen idee van hoe dat schoolvak er in Vlaanderen tegenwoordig uitziet - dat is op zich misschien al een veelzeggende vaststelling, die toont dat het met de dialoog tussen schoolboekenmakers en leerkrachten in het middelbaar onderwijs en docenten en onderzoekers in het hoger onderwijs beter kan.

Een goeie diagnose lijkt me in elk geval nodig voor we nadenken over de remedie. Wat dat betreft, moet het recente Vlaamse regeerakkoord mensen die gealarmeerd zijn toch al enigszins optimistisch stemmen. De nieuwe regering heeft gehoor gegeven aan de oproep om een Actieplan Talen te lanceren, om te zorgen voor voldoende instroom in de talenrichtingen. Voor Nederlands in het middelbaar zullen er gestandaardiseerde proeven voor leerwinstmeting worden ingevoerd. Voor het hoger onderwijs komen er niet-bindende toelatingsproeven. De flexibilisering moet wat worden ingedamd. Er moet een harde knip komen tussen bachelor en master. Bij sommige van de aangekondigde maatregelen kunnen er bedenkingen worden gemaakt, maar de kwesties staan in elk geval wel op de politieke agenda.

Ik wil ten slotte nog even ingaan op wat collega De Caluwe 'de focus op deconstructie' in de humane wetenschappen noemt. Met zijn bedenkingen daarbij lijkt hij op een vergelijkbare lijn te zitten als Piet Gerbrandy, die in De Nederlandse Boekengids vond dat er in de neerlandistiek vandaag te veel schroom is om trots te zijn op de eigen taal en literatuur. Permanente zelfkritiek is dodelijk, vond hij. Zelf denk ik dat bewondering en zelfkritiek - of kritiek tout court - elkaar niet hoeven uit te sluiten, en dat Vlaamse taalkundigen zich momenteel zeker nog niet verliezen in een tomeloze neiging tot deconstructie. Ze stonden in elk geval niet op de barricaden om zwarte piet te bannen of woorden zoals 'allochtoon' of 'blank' te vervangen door minder problematische alternatieven. Integendeel, collega Rik Vosters uitte onlangs in De Morgen nog zijn scepsis over dat soort taalzuivering.

Wat ons vakgebied betreft - en nu beperk ik me dus even tot de taalkunde - denk ik wel dat we, meer dan we vandaag doen, zouden kunnen deelnemen aan het publieke gesprek over taal in onze samenleving.

Deconstructie lijkt me daarbij allerm minst een doel op zich, maar wij zijn wel het best geplaatst om duiding te geven bij de complexe verhouding tussen taal en emancipatie. Wanneer Standaardnederlands weer eens gelijkgesteld wordt aan schooltaal of aan academisch Nederlands, kunnen wij erop wijzen dat die termen níet hetzelfde betekenen. In het debat over de integratie van nieuwkomers kunnen we erop hameren dat taalbeheersing en maatschappelijke weerbaarheid nauw verweven zijn, maar dat kennis van het Nederlands géén garantie biedt op inclusie en sociale mobiliteit, en dat het motto 'willen is kunnen' helaas niet opgaat voor vreemdetaalverwerving.

Er was de laatste tijd in dat verband wel wat gelegenheid om ons te laten horen. Maar toen Liesbeth Homans de prijs van sociaal tolken verzesvoudigde, protesteerde enkel het werkveld. En Bart Deygers was de enige taalkundige die er in de media op wees dat de verplichting voor inburgeraars om snel Nederlands te leren tot op B1-niveau, haaks staat op de complexe realiteit van het taalverwervingsproces. Die eis, die nu wel in het regeerakkoord is opgenomen, zal in de praktijk falen teweegbrengen, met alle gevolgen van dien voor mensen die zich meestal in precare situaties bevinden.

We doen het dus al, maar ik denk dat we nog meer zouden kunnen deelnemen aan het publieke debat, dat we daarmee meteen ook de grote maatschappelijke relevantie van ons onderzoek in de verf kunnen zetten, en zo indirect ook wat promo kunnen maken voor een studie talen.

Ik moet zelf schuldig pleiten. Dat ik niet vaker deelneem aan het publieke debat over taal, komt door een gebrek aan geldingsdrang, maar ook door een gebrek aan tijd. Collega De Caluwe wees er terecht op dat het systeem waarin de meesten van ons moeten functioneren ons aanmoedigt om onze sowieso al schaarse onderzoekstijd eerder te investeren in het schrijven van peer-reviewed publicaties en projectaanvragen dan opiniestukken. Maar ten minste al aan de UGent zal daar met het nieuwe loopbaanbeleid hopelijk verandering in komen. Men stapt af van de eenzijdige focus op A1-publicaties en laat ons in principe de vrijheid om meer aandacht te besteden aan popularisering of aan een sterkere dialoog met het middelbaar onderwijs. Dat lijkt me een uitstekende zaak, en ik kan dus alleen maar hopen dat andere universiteiten zullen volgen.

Taalkunde en letterkunde als het uitgangspunt voor het schoolvak Nederlands

*Karin Echten - leerkracht Nederlands
k.echten@boni.nl*

Veel mensen in België en Nederland dragen het schoolvak Nederlands een warm hart toe en willen het vak altijd verbeteren, vernieuwen en aanpassen aan nieuwe inzichten. Docenten werken keihard om hun leerlingen zoveel mogelijk te leren. Er is al jaren een maatschappelijk debat over het schoolvak. Ik sta hier niet als iemand die denkt de waarheid in pacht te hebben, ik sta hier als een docent die hartstochtelijk veel van ons vak houdt en die wil dat de taalkunde en de letterkunde samen het uitgangspunt van het schoolvak vormen om vanuit die kennisbasis ook te werken aan alle taalvaardigheden waarover leerlingen moeten beschikken.

Hoewel ik de afgelopen weken veel bronnen over dit onderwerp gelezen heb en ook een klein onderzoek onder mijn leerlingen gedaan heb, zal er wetenschappelijk gezien gerust wat aan te merken zijn op wat ik hieronder beschrijf. Het ontbreekt mij echter aan tijd: als docent Nederlands is de stroom na te kijken romanopdrachten en schrijfpdrachten oneindig en zeer tijdrovend, om het over de andere taken maar niet te hebben. U zult het dus moeten doen met mijn 30 jaar onderwijservaring.

Pleidooi voor taalkunde en letterkunde als uitgangspunt voor het schoolvak Nederlands

Mijn pleidooi voor taalkunde en letterkunde als basis van het schoolvak Nederlands is niet nieuw. Er zijn veel mensen die hier al jaren mee bezig zijn. Mensen als Henk Hulshof, Maaïke Rietmeijer, Arie Verhagen, Mathilde Jansen, Astrid Wijnands, Marc van Oostendorp, Erwin Manting en Theo Witte en Peter-Arno Coppens, om er maar een paar te noemen. Groepen mensen die samen bij Levende Talen, Onze Taal, Curriculum.nu, Taalunieversum, LitLab, Neerlandistiek.nl in de Meesterschapsteams, PlusNederlands waaraan de KANTL ook meewerkt - en noem ze allemaal maar op - zoveel goede en grote bijdragen leveren, zijn van onschatbare waarde.

Wat vinden leerlingen van het schoolvak en de studie Nederlands?

Uit onderzoek van de Taalunie en van Qompas blijkt dat Nederlands door veel leerlingen als een vak wordt gezien dat interessant en nuttig is. De percentages leerlingen die het vak weinig of niet interessant vinden, liggen rond de 20 %. Er is wel een groot verschil tussen meisjes en jongens. Voor de meisjes op de havo en het vwo is Nederlands het tweede populairste vak, voor de jongens is het het elfde vak, van achttien vakken. Bij mijn leerlingen zie ik hetzelfde.

Ik heb in de vijf klassen waarin ik dit schooljaar lesgeef een korte enquête gehouden. Ik heb twee open vragen gesteld:

- Vraag 1 De studie Nederlands aan de universiteit:
Welke onderwerpen denk je dat studenten Nederlands allemaal bestuderen?
Wees zo concreet mogelijk, elk klein onderwerp dat je te binnenschiet, is goed.
- Vraag 2 Is de studie Nederlands voor jou een studie die je zou kunnen overwegen?
Waarom wel / niet? Wat lijkt je er leuk aan, wat niet?

Uit de resultaten (zie onderaan) blijkt wat we eigenlijk al weten:

Leerlingen noemen het meest letterkunde (romans en gedichten lezen, literatuurgeschiedenis) en taalbeheersing (spelling, teksten lezen en schrijven); van de taalkunde noemen ze primair ontleden en verder de geschiedenis van het Nederlands; leerlingen die lessen taalkunde hebben gehad, noemen daarnaast vakonderdelen als klankleer, taalverwerving, ontwikkeling van de standaardtaal en dialecten, dyslexie etc.

In iedere klas noemen één tot vijf leerlingen de studie Nederlands als een te overwegen optie, de andere geven aan dat ze in andere vakken dan Nederlands geïnteresseerd zijn, dat ze moeite hebben met Nederlands of dat ze geen ander beroepsperspectief dan docent zien.

Ervaringen in de klas met taalkunde, letterkunde en taalbeheersing

Ik heb veel inspirerende ervaringen in de klas met taalkunde. Lessen over taalverwerving, meertaligheid (in mijn 2-atheneum van vorig schooljaar waren tien van de 30 leerlingen meertalig), codeswitching (de affaire Alexandria Ocasio Cortez sprak mijn leerlingen, meertalig en niet-meertalig, zeer aan), forensische taalkunde (leerlingen chanteren het schooladministratiesysteem Magister), samengestelde werkwoorden (het verschil tussen ‘fijn gehakte spinazie’ en ‘fijngehakte spinazie’ blijkt interessant te zijn) maken leerlingen enthousiast. In mijn presentatie zal ik deze voorbeelden toelichten. Mocht u geïnteresseerd zijn in het lesmateriaal, dan kunt u mij mailen op k.echsten@boni.nl en dan bezorg ik het u.

Daarnaast zou ik ook een lange lijst inspirerende ervaringen in de klas met letterkunde kunnen geven. Ik volsta hier met drie citaten van leerlingen die ik vorige week las, want van inspirerend literatuuronderwijs kunt u in de vakbladen legio voorbeelden vinden.

Jongen in 5-vwo over *Hersenschimmen* van Bernlef:

‘Ik vind dit boek het beste boek dat ik ooit heb gelezen, omdat ik echt ben meegenomen in het boek en dat is bij mij nog nooit gebeurd.’

Meisje (tweetalig Nederlands/Engels) in 6-vwo over *Vaslav* van Arthur Japin:

‘Ik vond *Vaslav* een geweldig boek. ... Het verhaal heeft me ook veel geleerd. Er zaten vaak zinnen of stukjes tekst in die mij aan het denken zetten. Vaslav werd beschreven als schaamteloos, dat is iets wat ik zelf ook meer zou willen zijn. De manier waarop de roman geschreven werd, was voor mij openbarend, ik ging zelf anders naar dingen kijken en ze in mijn hoofd op een bepaalde manier beschrijven. Het was erg goed voor mij om een ander soort schrijfstijl te lezen, dan hoe ik zelf schrijf. Ik heb nieuwe manieren geleerd en gelezen waarop ik de omgeving of gebeurtenissen kan beschrijven.’

Jongen in 6-vwo over *Turks fruit* van Jan Wolkers:

‘Dit vind ik interessant: de kracht van het geschreven woord, de impact van simpelweg een boek.’

Ervaringen in de klas met taalbeheersing lopen uiteen van saai tot wel aardig en als een tekst waarmee we leesvaardigheid oefenen over een aansprekend onderwerp gaat, hebben we leuke discussies. Als ik leerlingen succeservaringen kan geven in hoe ze bijvoorbeeld een tekst kunnen aanpakken of hoe de werkwoordspelling werkt, zijn ze ook enthousiast.

Al met al zijn mijn leerlingen met name enthousiast als ik echte vakinhoud behandel. Als ik leerlingen van andere scholen spreek, bijvoorbeeld op familiefesten of bij de beide veldraadplegingen van de KNAW waar ik bij was, dan vertellen die hetzelfde: de lessen met echte

vakinhoud zijn interessant en daar moeten er meer van gegeven worden; lessen in tekstverklaren of spelling zijn vaak saai.

De huidige situatie op mijn school en op andere scholen

Op de school waar ik werk, het Sint-Bonifatiuscollege in Utrecht, een school voor havo, atheneum en gymnasium, gaat de helft van de lestijd naar letterkunde: romans lezen, verhaal- en poëzieanalyse, literatuurgeschiedenis, spreekbeurten over romans of auteurs, schrijfp opdrachten als recensies of essays over romans of verhalen of gedichten schrijven, mondelinge referaten over romans en de literatuurgeschiedenis, creatieve opdrachten bij literaire werken. In de onderbouw gaat zo'n twintig procent naar taalkunde: natuurlijk wat schoolgrammatica, maar ook taalbeschouwing, kennis van het taalsysteem (morfologie bijvoorbeeld), de geschiedenis van het Nederlands en kennis van het taalgebruikssysteem (sociolinguïstiek bijvoorbeeld). De rest gaat naar taalbeheersing: onderdelen als spreekvaardigheid, leesvaardigheid en spelling. In de bovenbouw gaat er veel minder tijd naar taalkunde: we herhalen alleen de schoolgrammatica die van belang is voor de schrijfvaardigheid en de andere onderdelen zitten niet in het schoolexamen. Wel laten we onze 5h- en 5v-leerlingen een klein taalwetenschappelijk onderzoek doen en daarover een presentatie houden. Wie op mijn school zijn een profielwerkstuk bij Nederlands schrijft, doet dat over een taalwetenschappelijk onderwerp. De Taalcanon is voor wat we in de bovenbouw doen, van grote steun.

In mijn contacten met collega's van andere scholen blijkt dat er nogal wat scholen zijn die bijna alleen tijd aan taalbeheersing besteden en die niet zoveel tijd aan letterkunde besteden en helemaal geen tijd aan taalkunde (afgezien van schoolgrammatica). Dat is op zich logisch, want in de eindtermen staat weinig wat de taalkunde betreft, aardig wat wat de letterkunde betreft en staat juist heel veel wat de taalbeheersing betreft.

In de onderbouw gebruiken de meeste scholen één boek. Helaas bestaan er methodes die geen verhaal- en poëzieanalyse behandelen. Docenten die met zo'n methode werken, zijn dus aangewezen op zelfgemaakt materiaal. Dat kan net zo goed als of beter werken dan een methode, maar vraagt wel een grotere oplettendheid van de docenten: hoeveel tijd ruimen ze in voor de letterkunde? Voor de letterkunde staat er dus in de eindtermen een aardig programma, maar hoeveel tijd je daaraan besteedt, kun je - overigens zeer terecht - zelf bepalen.

Het landelijke Centraal Examen, dat de helft van het diplomacijfer van leerlingen bepaalt, gaat zelfs alleen over leesvaardigheid met een klein beetje argumentatietheorie: dat docenten daar veel lestijd aan besteden, ligt voor de hand.

Op dit moment is er wel een doorlopende leerlijn van brugklas tot en met eindexamen voor letterkunde. Voor taalkunde is die er niet.

Op basis van mijn lespraktijk en leservaringen is het dus mijn grote wens dat de taalkunde een grotere plaats krijgt, met name in de bovenbouw. Ik heb daarvoor enkele praktische ideeën, die ik straks zal toelichten. Eerst zal ik wat argumenten geven waarom taalkunde een grotere plaats in het schoolvak Nederlands verdient en ik zal kort proberen uit te leggen welke obstakels er zijn.

Waarom taalkunde een grotere plaats in het schoolvak Nederlands moet krijgen

Om te beginnen spreekt de taalkunde veel leerlingen aan: leerlingen vinden het interessant naar taal te kijken als een object dat bestudeerd kan worden. Met name jongens vinden deze invalshoek boeiend. Voor mij als neerlandica zijn dit soort lessen ook interessant om te geven. Dit soort lessen vergroot bovendien het vermogen van leerlingen om abstract te leren denken. Verder is het belangrijk dat iedereen weet hoe mensen hun taal verwerven en hoe het zit met meertaligheid. In

deze multiculturele maatschappij bestaan nog te veel misvattingen en vooroordelen die de taalwetenschap uit de weg kan ruimen. Bovendien zie ik als docent leerlingen juist vanuit kennis grote sprongen maken in vaardigheden. Vaardigheden groeien van kennis: een spreekbeurt moet ergens over gaan, anders is er geen spreekvaardigheid te tonen; een schrijfp opdracht moet ergens over gaan, anders is er geen schrijfvaardigheid te tonen.

Natuurlijk heeft het schoolvak Nederlands een algemeen vormende taak: ik moet mijn leerlingen toerusten om op hbo- en universitair niveau te gaan lezen en schrijven, ongeacht de vervolgopleiding die een leerling kiest. Die algemeen vormende taak geldt echter voor alle vakken: mijn collega biologie vertelt de leerlingen over soa's en hoe ze te voorkomen, zij vertelt ze over de bouw van het oor en hoe gehoorschade op een festival te voorkomen, zij vertelt ze over welke voeding een gezond lichaam nodig heeft – allemaal kennis die leerlingen toerusten om een gezond leven te leiden, en aan het eind van de rit heeft de leerling bovendien een heel goed inzicht in wat de studie biologie inhoudt.

Meer taalkunde op de middelbare school zal mijns inziens tevens voor meer studenten Nederlands en ook meer studenten Taalwetenschap zorgen. Leerlingen krijgen dan immers een beter beeld van wat de studie - op de universiteit en op de hogeschool - inhoudt.

Het uitgangspunt is nu dat leerlingen teksten leren te analyseren juist door teksten te lezen die niet over taalkundige of letterkundige onderwerpen gaan, maar over economische, biologische, politieke, etc. Als leerlingen van teksten over maatschappelijke onderwerpen leren lezen, leren ze het ook van teksten over taal- en letterkundige onderwerpen. En die teksten hebben dan het voordeel dat ik dan met mijn leerlingen over mijn vakinhoud kan spreken.

Overigens is 'oriëntatie op studie en beroep' nu al een eindterm, en aangezien de studie Nederlands taalkunde omvat, moet het schoolvak dat dus ook doen.

Verder zit taalwetenschap in alle taalstudies, dus wat de leerlingen aan taalwetenschappelijks bij Nederlands leren, bereidt ze ook voor op andere taalstudies.

Obstakels op de weg naar meer taalkunde

Een eerste en nogal groot obstakel op de weg naar meer taalkunde in het schoolvak Nederlands is het ontbreken van taalkunde in de eindtermen. 10 oktober 2019 zullen de conceptvoorstellen van Curriculum.nu aan minister Arie Slob aangeboden worden. Deze voorstellen betreffen alleen het onderwijs aan leerlingen tot en met de onderbouw. Nu moeten we het gaan hebben over het vervolg op Curriculum.nu, het vaststellen van de eindtermen en de toetsing daarvan. In het laatste conceptvoorstel van begin mei zag ik zeker aanknopingspunten voor meer taalkunde in het schoolvak Nederlands, hoewel de woorden 'taalkunde' en 'taalwetenschap' in het voorstel niet voorkomen. Het woord 'literatuur' komt negen keer voor en het woord 'literaire competentie' zelfs 32 keer. Literatuurgeschiedenis is wat letterkunde betreft wat onderbelicht; er wordt alleen indirect over gesproken: 'literair erfgoed en canonisering'.

Een ander obstakel is dat er in veel bovenbouwmethodes nauwelijks taalkundige inhoud zit. Dat betekent dat docenten die meer taalkunde willen geven, dat materiaal zelf moeten maken. Helaas krijgt de gemiddelde docent daar weinig tijd voor.

Nog een obstakel is dat veel docenten Nederlands letterkundigen zijn en zij volgen niet allemaal alle ontwikkelingen binnen de taalwetenschap: velen hebben nog het idee dat taalkunde alleen het taalsysteem bestudeert in abstracte termen als die bijvoorbeeld bij het vak syntaxis gebruikt worden en zij weten nog weinig van wat de taalwetenschap onderzoekt op het gebied van taal als het taalgebruikssysteem, met vakgebieden als sociolinguïstiek, neurolinguïstiek en psycholinguïstiek.

Mijn praktische voorstellen

Allereerst pleit ik voor opname van taalkunde in de breedste zin (historisch en modern, kennis van taal als taalsysteem en als taalgebruikssysteem) in de eindtermen van het voortgezet onderwijs.

Vervolgens wil ik taalkunde en letterkunde (zowel moderne als historische) in het Centraal Examen opgenomen zien worden, naar voorbeeld van geschiedenis en de klassieke talen: ieder jaar worden daar onderwerpen afgesproken, daarvoor wordt door docenten uit het wetenschappelijke onderwijs, het hoger onderwijs en het voortgezet onderwijs lesmateriaal ontwikkeld dat door alle examenkandidaten bestudeerd wordt.

In het Centraal Examen kunnen dan twee van de vier teksten over het vooraf bestudeerde materiaal, de vooraf afgesproken onderwerpen gaan. De andere twee teksten zijn dan teksten met vragen zoals we ze de laatste jaren kennen. Als de centrale toetsing in de toekomst helemaal anders gaat worden, is er natuurlijk nog meer mogelijk.

Als taalkunde ook in de eindtermen opgenomen wordt, zullen de uitgeverijen uiteraard ook hun methodes aanvullen. Intussen zouden we als docenten onze uitgeverijen kunnen vragen om hun huidige methodes aan te vullen met digitaal taalkundig materiaal.

Ten tweede pleit ik voor bundeling van alle prachtige, reeds bestaande initiatieven. Verschillende websites doen dat al. Op neerlandistiek.nl bijvoorbeeld staan onder 'neerlandistiek voor de klas' al rijtjes websites: 'Informatieve websites voor leerlingen' en 'Websites voor profielwerkstukken', om er twee te noemen. Er is ook een 'Evenementenagenda', maar helaas nog geen bundeling van 'Nascholingen voor docenten Nederlands', die kan ik op geen enkele website vinden.

Behalve het probleem van de vindbaarheid van de nascholingen voor docenten is er ook het probleem dat nascholingen vaak hele dagen betreffen: scholen én docenten zijn daar vanwege de lesuitval niet zo happig op. Bovendien gaan daar altijd maar één of twee leden van een vaksectie van een school naartoe. Als er een databank zou zijn waarin vaksecties een nascholing van anderhalf uur op hun eigen school aan het eind van de lesdag zouden kunnen boeken, dan kan er steeds een volledige sectie geschoold worden, zonder al te veel lesuitval.

Regionaal zijn er ook allerlei initiatieven om leerlingen in het voortgezet onderwijs kennis te laten maken met het universitaire onderwijs. In Utrecht is er bijvoorbeeld De Rector's League. Dan komen vijf universitair docenten uit vijf disciplines een ochtend naar een middelbare school. Dat is een prachtige happening, maar wel één die veel organisatie vereist. Als er een databank zou zijn waarin ik als docent Nederlands een gastcollege van één universitair docent kan boeken voor één van mijn eigen klassen; of als ik dat kan doen met wat collega's samen, zodat een universitair docent op één dag een paar keer een klas op mijn school lesgeeft, dan kan er met minder rompslomp en uitsluitend 'lesuitval' voor ons eigen vak aan leerlingen getoond worden wat een mooi vak de neerlandistiek is.

Dan nog twee kleinere ideeën

Als eerste: zou er een website gemaakt kunnen worden die als eerste bovenkomt als je zoekt op 'studie Nederlands' of 'Nederlands studeren', 'studie Communicatie', 'studie Media en communicatie', 'hbo Taal en Communicatie' en waar op de eerste pagina staat uitgelegd dat de studie Nederlands drie hoofdrichtingen bevat (letterkunde, taalkunde, taalbeheersing), dat er binnen die hoofdrichtingen allerlei vakken bestaan (daar kun je dan op doorklikken voor de vakinhoud), dat er elf hbo's en vijf universiteiten zijn waar je Nederlands kunt studeren (waar je dan ook op kunt klikken (en die pagina's bestaan al)), maar dat je ook Taalwetenschap of Literatuurwetenschap kunt studeren en wat die studies inhouden en waar je die kunt studeren. Op zo'n centrale website moet misschien als eerste staan wat je allemaal kunt worden als je Nederlands hebt gestudeerd: die informatie staat op verschillende websites wel, maar soms wat te verborgen.

De informatie in de keuzegids die scholen kopen voor hun bovenbouwleerlingen (www.keuzegids.nl/KG-online) en die de bovenbouwleerlingen als primaire bron voor hun studiekeuze gebruiken, zou misschien ook eens tegen het licht gehouden kunnen worden. Onder het kopje 'Taal en communicatie' zou de studie Nederlands beter beschreven kunnen worden.

En dan als tweede: afgestudeerde taalwetenschappers of literatuurwetenschappers zouden op kosten van de maatschappij een master neerlandistiek die hun vakkennis aanvult, moeten kunnen volgen, zodat ze via de kortst mogelijke weg docent Nederlands kunnen worden, als ze dat korter of langer na hun studie zouden willen worden.

Kortom

Ik pleit voor meer vakinhoud in het schoolvak Nederlands door taalkunde en letterkunde tot de basis van ons vak te maken. Ik zie graag nog meer samenwerking tussen docenten in het voortgezet onderwijs, het hoger beroepsonderwijs en de universiteit dan er al is: we hebben hetzelfde warmkloppende hart voor dezelfde zaak. Binnen de huidige structuur kunnen we met behoud van wat goed is en met relatief simpele ingrepen, meer diepgang, meer plezier voor de docent en meer kennis van het vak Neerlandistiek bij de leerling bereiken.

Enquête

Veel leerlingen hebben verschillende antwoorden gegeven. De totalen zijn dus groter dan de leerlingenaantallen. Ik geef met deze resultaten alleen een richting, geen absolute conclusies.

2-gymnasium, 28 leerlingen, deze klas heeft in 1-gymnasium ook les van mij gehad

Letterkunde - 12

Taalkunde: van alles wat - 12

Taalkunde: ontleden - 27

Taalkunde: geschiedenis van het Nederlands -6

Taalbeheersing -25

Wel interesse in de studie - 3

Geen interesse in de studie, want

je kunt er alleen docent mee worden - 3

ik ben geïnteresseerd in andere vakken - 15

ik ben niet goed in Nederlands - 9

ik vind Nederlands saai - 0

4-vwo, 28 leerlingen, de meeste hebben niet eerder les van mij gehad

Letterkunde - 24

Taalkunde: van alles wat - 5

Taalkunde: ontleden - 15

Taalkunde: geschiedenis van het Nederlands - 3

Taalbeheersing - 19

Wel interesse in de studie - 2

Geen interesse in de studie, want

je kunt er alleen docent mee worden - 4

ik ben geïnteresseerd in andere vakken - 15

ik ben niet goed in Nederlands - 6

ik vind Nederlands saai - 5

5-vwo, 27 leerlingen, tweederde jongens, alle leerlingen hebben geschiedenis in hun pakket, de meeste hebben niet eerder les van mij gehad

Letterkunde - 18

Taalkunde: van alles wat - 3

Taalkunde: ontleden - 5

Taalkunde: geschiedenis van het Nederlands -18

Taalbeheersing - 15

Wel interesse in de studie - 1

Geen interesse in de studie, want

je kunt er alleen docent mee worden - 3

ik ben geïnteresseerd in andere vakken - 6

ik ben niet goed in Nederlands - 9

ik vind Nederlands saai - 13

5-vwo, 22 leerlingen, tweederde meisjes, alle leerlingen hebben Duits in hun pakket, de meeste hebben niet eerder les van mij gehad

Letterkunde - 17

Taalkunde: van alles wat - 6

Taalkunde: ontleden - 10
 Taalkunde: geschiedenis van het Nederlands - 13
 Taalbeheersing - 15
 Wel interesse in de studie - 4
 Geen interesse in de studie, want
 je kunt er alleen docent mee worden - 3
 ik ben geïnteresseerd in andere vakken - 12
 ik ben niet goed in Nederlands - 4
 ik vind Nederlands saai - 2

6-vwo, 23 leerlingen, de hele klas heeft vorig jaar les van mij gehad en allen hebben vorig jaar een klein taalkundig onderzoek gedaan en hebben daar een presentatie over gehouden, alle leerlingen hebben biologie.

Letterkunde - 13
 Taalkunde: van alles wat - 11
 Taalkunde: ontleden - 9
 Taalkunde: geschiedenis van het Nederlands - 16
 Taalbeheersing - 10
 Wel interesse in de studie - 5
 Geen interesse in de studie, want
 je kunt er alleen docent mee worden - 2
 ik ben geïnteresseerd in andere vakken - 13
 ik ben niet goed in Nederlands - 1
 ik vind Nederlands saai - 5

Bronnen:

Aalsvoort, Maria van der, Vensters op vakontwikkeling. De betwiste invoering van taalkunde in het examenprogramma Nederlands havo/vwo (1988-2008) https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=13&ved=2ahUKEwj7JHEo6XkAhVFDOWKHT6_A2EQFjAMegQIARAC&url=https%3A%2F%2Frepository.ubn.ru.nl%2Fbitstream%2Fhandle%2F2066%2F162494%2F162494.pdf%3Fsequence%3D1&usq=AOvVaw34wyBuTd6S1n5w4yjdj3DuP

Aalsvoort, Maria van der, *Taalkunde in het schoolvak Nederlands: wat hebben methodes ons te bieden?* http://taalunieversum.org/onderwijs/conferentie_het_schoolvak_nederlands/bundels/24/236/

Bachelors Nederlands aan de universiteiten van Amsterdam, Groningen en Utrecht <https://studiegids.uva.nl/xmlpages/page/2019-2020/zoek-opleiding/opleiding/5583/229954?I>
 UvA studie Nederlands, jaar 1: elf vakken = drieënhalf taalkunde, vijf letterkunde, tweeënhalf taalbeheersing
<https://www.rug.nl/bachelors/dutch-language-and-culture/#!programme>
 RUG studie Nederlands, jaar 1: twaalf vakken = vier taalkunde, drie letterkunde, vijf taalbeheersing
<https://www.uu.nl/bachelors/nederlandse-taal-en-cultuur/studieprogramma>
 UU studie Nederlands, jaar 1: acht vakken = drie taalkunde, vier letterkunde, één taalbeheersing

Bonset, Helge, *Wat is er mis met het manifest Nederlands op school?*

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=2ahUKEwjBxbqu16fkAhXLblAKHXL7CHgQFjABegQIARAC&url=http%3A%2F%2Fwww.lt-tijdschriften.nl%2Fojs%2Findex.php%2Fhtm%2Farticle%2Fdownload%2F1576%2F1184&usq=AOvVaw2wxe4pUzbp7wjQzvM2QiOg>

Bonset, Helge, *Schoolvak Nederlands onterecht op de schopstoel*

<https://www.neerlandistiek.nl/2018/09/schoolvak-nederlands-onterecht-op-de-schopstoel/>

Devos, Filip en Vilder, Judit de, *Een replicaonderzoek naar de kennis van Nederlandse spelling en grammatica bij laatstejaarsleerlingen in aso en vwo*

<https://overtaal.be/2019/08/replicaonderzoek-kennis-spelling-grammatica-laatstejaarsleerlingen/>

Jansen, Mathilde, *Marokkaans Nederlands accent heeft weinig prestige* <https://www.nemokennislink.nl/-publicaties/marokkaans-nederlands-accent-heeft-weinig-prestige/>

Kossmann, Maarten, *Key and the use of Moroccan function words in Dutch internet discourse*

<https://www.ingentaconnect.com/contentone/aup/nt/2017/00000022/00000002/art00003>

Maris, Berthold van, NRC, 30 augustus 2018: *‘Was is dit normaal?’ Het Hollands van de Marokkaanse Nederlander* <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/08/30/wash-is-dit-normaal-het-hollands-van-de-marokkaanse-nederlander-a1614729>

Meijnderts, Anne, *Verminderde taalvaardigheid bij tweetalige ouderen*, <https://sstp.nl/article/view/15554>

Neijt, Anneke; Mantingh, Erwin; Coppen, Peter-Arno; Oosterholt, Jan; Glopper, Kees de; Witte, Theo, *Manifest voor het schoolvak Nederlands: ‘Bewust geletterd’ als nieuwe koers*

<http://www.lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/htm/article/view/1546/1155>

Rijk, Heleen de, column over les samengestelde werkwoorden in 2-gymnasium

<https://www.vandale.nl/heleen-de-ryck-beste-docent>

Taalcanon: www.taalcanon.nl

Visser, Johannes, *Factcheck: ‘Leerlingen vinden Nederlands een van de saaiste schoolvakken’*

<https://decorrespondent.nl/3933/factcheck-leerlingen-vinden-nederlands-een-van-de-saaiste-schoolvakken/237178884591-ddff4eb4> (Conclusie: uit onderzoek blijkt de stelling volledig onwaar te zijn.)

Repliek ‘Wat moet ik jullie nog leren?’

*Frederik De Ridder (leerkracht Nederlands College Paters Jozefieten Melle; medewerker Het Archief voor Onderwijs – Vlaams Instituut voor Audiovisuele Archivering)
deridderfrederik@hotmail.com*

Wat moet ik jullie nog leren? Met die vraag start ik elk jaar mijn lessen Nederlands in mijn klassen zesde middelbaar. En die vraag blijkt niet zo eenvoudig voor mijn leerlingen.

‘DT mag je wel nog eens herhalen.’ ‘Of leer ons hoe we een tekst moeten opbouwen.’ Een enkeling antwoordt zelfs vol zelfvertrouwen: ‘Niets meer, meneer. Ik kan het al.’

Ik kan hen die antwoorden niet kwalijk nemen, want ook voor mij is het antwoord op de vraag ‘Wat moet ik jullie nog leren in het vak Nederlands?’ niet altijd zo vanzelfsprekend. Maar omdat leerlingen niets hebben aan een leerkracht met een existentiële crisis, ga ik graag op zoek naar antwoorden. En die vond ik ook bij jou, Karin.

Waar moet het vak Nederlands over gaan? Er zijn natuurlijk de eindtermen en de leerplannen. Die leggen ook in Vlaanderen veel gewicht bij de taalvaardigheden. Op het vlak van taal- en letterkunde blijft het ook bij ons vrij beperkt in de leerplannen. De eindtermen lijsten enkele domeinen en termen uit de taalkunde op en geven enkele wenken bij literatuur. Daarnaast is het vooral aan de leerkracht om die lessen in te vullen en bepaalde onderwerpen te selecteren.

Ik begrijp jouw pleidooi om taalkunde en letterkunde als kennisbasis voor de taalvaardigheden te nemen, Karin. Ik leg kort even uit waarom:

Ten eerste boeien onderwerpen uit de socio-, neuro- of psycholinguïstiek ook mijn leerlingen. Ze tonen aan hoe taal, de wereld en ons als mens vormt, maar ook hoe wij met taal de wereld vorm geven.

Ten tweede geloof ik ook dat leerlingen maar echt taalvaardig kunnen zijn als ze taalkundig inzicht en letterkundige ervaring hebben. Wanneer ze de structuren en elementen van een taal voldoende kennen en er communicatief en creatief kunnen mee omgaan. Tot slot steun ik ook jouw vraag naar sterke teksten over die taal- en letterkundige onderwerpen.

In tegenstelling tot Nederland, hebben wij geen Centrale examens, geen leeslijn letterkunde en geen taal- of literatuurcanon. Althans toch (nog) niet in de leerplannen.

De nieuwe eindtermen mogen ook voor mij gerust wat ambitieuzer zijn. Al betwijfel ik terzelfder tijd wel of we met een uitvoerige oplist van taalkundige en letterkundige onderwerpen de liefde en het aanzien voor het vak Nederlands zullen verhogen.

Er is volgens mij meer nodig dan een lijst van extra eindtermen. Jouw oproep tot samenwerking, daar ligt ook volgens mij de sleutel tot verandering en tot een vak Nederlands voor de 21ste eeuw.

We maken inderdaad best een centrale website om ons studiegebied beter te beschrijven en te promoten. En laat ons daarop bekende en minder bekende taalprofessionals – journalisten, woordvoerders, redacteurs, advocaten, copywriters, vertalers, acteurs, marketeers ... - hun liefde voor de taal verklaren. Voor heel wat andere sectoren en beroepen is taal immers een krachtig middel. Laat ons dan ook wat meer multidisciplinair denken.

En waarom starten we geen Letterenbank, een Netflix voor literatuur, waar leerlingen en leerkrachten fragmenten kunnen lezen en downloaden en waar ze – wanneer ze maar willen – verschillende genres, schrijvers en sterke verhalen kunnen ontdekken? En koppel daar ook veel audiovisueel materiaal aan. De recente samenwerking tussen de KANTL en Het Archief voor Onderwijs toont aan dat boeiend audiovisueel materiaal een meerwaarde kan zijn bij het bespreken van een roman of dichtbundel (uit de canon).

Waarom werken we niet meer samen met onze universiteiten? Zij kunnen ons populair-wetenschappelijke artikelen bezorgen over taal- en letterkunde. ‘De atlas van de Nederlandse taal’

was alvast een mooie aanzet. Maak die ook digitaal beschikbaar, alsjeblieft. En waarom maken masterstudenten bijvoorbeeld geen filmpjes waarin ze hun scriptie aan een breed publiek uitleggen, zoals de colleges van de Universiteit van Vlaanderen of zoals het rubriekje 'Poepsimpel' uit 'Iedereen Beroemd', een programma van de openbare omroep?

Over die openbare omroep gesproken. Laat hen gerust een nieuw seizoen maken van 'Man over woord' en 'Man over boek'. En dat mag van mij gerust nog breder en dieper gaan.

En wanneer gaan onze educatieve uitgeverijen wat meer durf tonen en niet enkel uit commerciële overwegingen voor de voorspelbare klassieke onderwerpen kiezen? Wanneer integreren zij wetenschappelijke inzichten in hun methodes en waarom bieden ze hun boekenpakketten (Lijsters of Boektoppers) ook niet digitaal aan? Een online bibliotheek op hun onlineleerplatformen, dat lijkt mij pas een goed verkoopsargument.

Wanneer we op die manier het vak Nederlands verbreden, zowel in de leerplannen als in de media en in de handboeken, dan ken ik het antwoord op mijn beginvraag: 'Wat moet ik jullie allemaal leren?' ... 'Een heleboel, zet jullie maar schrap!'

Bijdrage studiedag neerlandistiek

Wim Vandenbussche – VUBrussel

wim.vandenbussche@vub.be

‘Welke toekomst is er voor de neerlandistiek weggelegd?’ en ‘Voor welke uitdagingen staat ze?’ zijn twee van de gevleugelde vragen die als een rode draad door deze studiedag heen geweven zitten. Mijn antwoord is er een van branie en dadendrang.

De neerlandistiek zal geëngageerd zijn of niet zijn, en zal haar stem moeten verheffen waar taal en literatuur schuren langs de weerhaken van politieke en maatschappelijke debatten, voor het nut van het algemeen waar het kan, uit eigenbelang waar het moet.

De neerlandistiek moet durven durven, niet tegen deze of gene partij, niet ideologisch links of rechts dragend, maar wel radicaal voor taal en letteren, wanneer broodheren en beleidsmakers verstoken blijven van verbeelding, wanneer cijfers en budgetten en besparingsmantra’s alles van waarde nog kwetsbaarder maken dan anders.

Op een paar academische coryfeeën na, de een al zotter van glorie dan de ander, zwijgen wij evenwel zo graag, mevrouw, meneer. Toon mij de lesgevers en de onderzoekers die even gepassioneerd en frequent als romanciers en andere broodschrijvers hun stem verheffen als het om de zaak van de taal gaat. Een paar enkelingen bloggen zich dagelijks een taal- of literatuur-wetenschappelijk ego bij elkaar, we plegen altesaam occasioneel wel eens een verontwaardigde vrije tribune, maar verder werken we liever in stilte en in de diepte, hoe eerbaar en eerlijk ook, uw dienaar misschien nog het meest.

Ondertussen is onze taal weliswaar een paar verzuchtingen waard in regeerakkoorden en onderhandelingskladjes, maar dan vooral als onderdeel van de term ‘taalachterstand’ (tot vijf keer toe) en ook systematisch als majeur probleem in een integratieverhaal, of, nog weerzinwekkender, als gemanipuleerde handpop in een doortrapt canonstreven dat met de wijsheid van de taalwetenschap en de schoonheid van de letteren geen uitstaans heeft. Dat taalvaardigheid, eloquentie en culturele geletterdheid breekijzers kunnen zijn van het betere netwerken tussen golf, cocktail en walking dinner, dat kan er misschien net nog in. Het woord poëzie verwachten in de beleidsplannen getuigt allicht van fanatisme, maar de eenzame enkele vermelding van ‘literatuur’ gaat gepaard met de bibliotheek gedachte dat ze ‘hand in hand gaat met de profilering van Vlaanderen als een innovatieve topregio op technisch/technologisch vlak.’

Hoe anders was het gesteld met noodplannen voor de STEM-wetenschappen, die gesteund door bedrijfsleven, innovatiekapiteins en ondernemerszweet op het schild gehesen werden van de dringend te beschermen disciplines, in naam van meerwaardecreatie, industriële toekomstvisioenen en vermarktbare kennis.

En ja, voor alle duidelijkheid, ik ben als neerlandist verheugd over de vermelding van een actieplan talen in de regeerintenties, maar weet ook dat die éne vogel de lente niet maakt en schraal afsteekt bij de zwerm aandacht en hernieuwde engagementen die STEM ook nu weer krijgt toebedeeld.

Onderwijs, en ook taal- en literatuuronderwijs, dames en heren, is en blijft naast veel andere dingen ook een daad van verzet, tegen de onwetendheid, en voor de toekomst van kinderen en jongeren. En verzet, collega’s, dat begint - zoals eenieder op een dichtbij Gentse muur lezen kan - naar het gevleugelde woord van Remco Campert met het stellen van een vraag, tot de kolder in de kop toe. Waarover die vragen moeten gaan, daar kan enkel een veelkoppig antwoord op

volgen, maar ik waag me aan vier suggesties, niet bijster spitsvondig, voor een stuk ingehaald door de feiten, maar wel uit het hart gegrepen.

Eén. Neerlandici moeten niet enkel vooroplopen bij **duiden, verdedigen en ondersteunen van de maatschappelijke rol van de Nederlandse standaardtaal**, maar bovendien ook actief anderen verzamelen rond die bekommernis. Ik stel dit niet vanuit overjaarse heimwee naar ABN-acties of taaltuiniers, maar wel omdat de dagelijkse onderwijsrealiteit ons eens te meer met de neus op bekende feiten drukt aan het begin van de school- en academiejaren.

De mythe dat 'elke leerkracht een taalleerkracht is' en de politieke waanidee dat je zoiets de werkelijkheid in zingt als je het maar vaak genoeg herhaalt, wringt en schuurt tegen het voortschrijdend inzicht dat de standaardtaal de facto een marginale plaats heeft verworven in het middelbare onderwijs. Op taalleerkrachten na, wordt heel wat kennis en kunde over schoolvakken in allerhande tussenvariëteiten overgedragen. Of dat erg is of niet, daarover zijn ondertussen een paar bestsellers geschreven, maar het is een feit dat jongeren die standaardtaal niet meer 'standaard' mee krijgen, in hun voorbereiding op een wereld waarin die standaard wel degelijk nog een rol speelt.

Wanneer ik anderzijds vaststel dat vijftientig tot dertig procent van de generatiestudenten aan de universiteit fundamentele problemen heeft met begrijpend lezen, basisgrammatica en het academische jargon in het Standaardnederlands, dan geeft het geen pas om de 'schuld' over de vooropleiding af te roepen, en de eigen inspanning te beperken tot een tamelijke workshop taalvaardigheid of, erger nog, het compleet 'ontzorgen' van een instelling door alle taalondersteuning via een commercieel internetplatform te laten lopen.

We weten dit allemaal, ik speel voor echo van vaststellingen die jaarlijks het eind van de zomer kleuren, maar 'the powers that be' slagen er blijkbaar niet in om er iets fundamenteels aan te doen. En voor iemand mijn soort, de sociolinguïsten, de zwartepiet toespeelt: vaststellen dat er een aantal feiten zijn en proberen te begrijpen hoe dat komt, staat niet gelijk aan moedeloos aanvaarden of vergoelijken.

Twee. Waar **taalvariatie misbruikt wordt om verdeeldheid te zaaien of om mensen te stigmatiseren, moeten taalkundigen luid en verontwaardigd reageren**. Er zijn voorbeelden te kust en te keur van een ziekelijke verkettering van de zogenaamde tussentaal, ook door politieke hoogwaardigheidsbekleders, tot en met de eerste burger van ons landsgedeelte. Je zal maar de jeugdige spreker zijn van een taalvariëteit die als hatelijk, verafschuwd en 'ontaal' verketterd wordt, om verder getypeerd te worden als Beotiër, luilak, parvenu, of, erger nog, als wegbereider van de verloedering van de zeden die begint met de verloedering van de taal.

Ik herhaal het tot de dag dat het er reutelend uit komen zal: er is niets mis of fout met tussentaal als taalvariëteit, net zomin als er iets fout was of is met een dialect of een andere omgangstaal. Of je ze mooi, lelijk of onuitstaanbaar vindt is een kwestie van smaak en kleur (en blijkbaar ook van leeftijd), maar er is niets onnatuurlijk, kunstmatig of onecht aan. Wat mijns inziens wel fout is, dat is de illusie creëren dat een standaardtaal nauwelijks nog relevant is, en dat je ook zonder die standaard met gelijke kansen de wijde wereld in kan. Dat is manifest niet het geval, en het is de verdomde plicht van een schoolsysteem om kinderen en jongeren alle kansen te geven, en dus ook om hen alle nodige hulpmiddelen voor die maximale kansen aan te leren. Zie ook: punt één hierboven.

Drie. Dat **de neerlandistiek de positie van het Nederlands als wetenschaps- en onderwijstaal koestert en verdedigt**, spreekt voor zich. De eerbiedwaardige gastvrouw die deze academie is, deed dat al meermaals, gesteund door zusteracademies allerhande, wetenschappelijke genootschappen, en diffuse stemmen in academia zelf. Het blijft evenwel een onderwerp van

aanhoudende zorg dat te belangrijk is om het enkel te onderwerpen aan het primaat van de politiek of aan de stem van deze of gene ideologische of economische fetisj.

Een monomaan verzet tegen om het even welke verdere verengelsing van het hoger onderwijs is allicht even kortzichtig en gevaarlijk als de idolate omarming een wilde en allesverslindende *engliesaai-zeejsjun uf haaiier edjoekeisjun in de Nidderlens*. Maar als de neerlandistiek zich in dit debat wil verzekeren van een blijvende rol van betekenis, dan zal ze dat moeten doen in de wetenschap dat een weloverwogen keuze voor internationalisering niet noodzakelijk vloekt met een even beredeneerde betonning van het Nederlands in het hogere onderwijs. Ze kan ook blijvend lering trekken uit de wetenschap dat het ondersteunen en bevorderen van meertaligheid heilzaam is voor het floreren van de Nederlandse taal. Nodeloos daaraan toe te voegen dat het binaire vijandbeeld van een exclusieve verfransing of een verengelsing geen enkel voeling heeft met de dynamiek van een door en door meertalige samenleving, waarin de moedertaal in een stad als Brussel in contact staat met meer dan honderd, ja wel honderdzeventig andere talen.

Als de neerlandistiek in die context een winnende partner wil zijn, laat ons er dan vooral op hameren dat we de taalzorg, de taalverzorging en het taalbewustzijn die we voor het Nederlands willen, ook en even vurig willen verdedigen en eisen voor alle andere talen die we naast die moedertaal gebruiken.

Vier. Hoe betoverend de eigen navel ook zijn kan, het is goed erop te wijzen dat **het aantal studenten Nederlands extra muros ver uitstijgt boven de groep neerlandici in Vlaanderen en Nederland**. Die neerlandistiek extra muros is niet enkel een kwestie van culturele interesse, maar bekleedt – bijvoorbeeld in Centraal-Europa- steeds meer een onmiskenbare sociale en politieke rol voor de studenten aldaar. Substantiële delen van ons vakgebied worden enkel nog marginaal afgedekt door binnenlandse collega's – ik denk bijvoorbeeld aan de historische taalkunde – maar floreren aan buitenlandse leerstoelen. Voor een goed verstaander: essentiële bouwstenen van de neerlandistiek worden onderhouden, vernieuwd en uitgediept door buitengaatsse collega's en studenten. Zonder hen zou ons vak er een stuk schraler uitzien, en ongetwijfeld ook pijnlijke lacunes vertonen. Ik vind dat de neerlandistiek te onzent daar vaker en luider voor mag applaudiseren, en dat ze die collega's ook steunen moet als er zwaar weer opduikt ver buiten de landsgrenzen. Onze collega's in Boedapest die de staf Nederlands afgebouwd zien omwille van een kritische houding, onze collega's in het Verenigd Koninkrijk die momenteel vechten voor het behoud van de oudste leerstoel Nederlands in London, de buitenlandse talencentra die bij de keel gegrepen werden door de besparingsronde van de Taalunie – al die mensen verdienen onze steun, hoezeer we ook hier thuis dringende bezorgdheden hebben.

Dames en heren, het preken van engagement vanop een pedestaal in een rocoruimte, lijkt makkelijk en misschien zelfs wereldvreemd. Voor wie dagelijks in dialoog gaat met jonge mensen onder het mom van taalonderwijs is het de evidentie zelf. In het grote huis van de neerlandistiek zal er dus dwingend en voor de eeuwigheid een kamer vol vuur en passie gereserveerd moeten worden, in de hoop dat een jonge generatie de voorgaande zo snel mogelijk uit die kamer verjaagt, om met een nieuw en eigen engagement de neerlandistiek verder vorm te geven.

Repliek

Özınur Karaca
ozinur@yahoo.com

Beste Wim,

Dank je voor je vurig en tegelijkertijd warm pleidooi.

Mijn reactie vandaag op jouw ‘Suggesties’ is gebaseerd op vier segmenten die mijn aandacht trokken:

- Het idee dat Neerlandici het Nederlands moeten ‘verdedigen’ – en ‘verontwaardigd reageren’ moeten, bijvoorbeeld wanneer misbruikt wordt gemaakt van taalvariatie om verdeeldheid te creëren...
- De ‘tussenvariëteiten’ en tongvallen en hun status tegenover het standaard Nederlands
- Jouw stelling over elke leerkracht die al dan niet een taalleerkracht is
- En het feit dat het Nederlands in het buitenland wél succes kent

Ik zie twee posities van het Nederlands terugkeren vandaag:

- Het Nederlands als middel
- Het Nederlands als doel

Over welke **rol** van het Nederlands hebben we het in de discussies? Het kan belangrijk zijn een onderscheid te maken.

Waar we geen onderscheid in moeten maken, zijn onze **doelstellingen** vandaag. Als ik alle bijdrages lees, en dat is het belangrijkste inzicht voor mij vandaag, is dat we allemaal **hetzelfde doel nastreven**. Politieke uitspraken over taal zorgen voor een zekere polarisering waardoor we geen gemeenschappelijk doel meer lijken te hebben.

1. Daarmee verwijs ik naar jouw stelling dat we het Nederlands moeten ‘verdedigen’ – ik ben het met jou (en vele aanwezigen hier vandaag) eens dat we het Nederlands zeker in een standaardvariant mogen promoten, zoals je zegt ‘het feit dat jongeren die standaardtaal niet meer ‘standaard’ mee krijgen, in hun voorbereiding op een wereld waarin die standaard wel nog een rol speelt’, daarin heb je helemaal gelijk. Ik doe dat evenwel vanuit een iets andere invalshoek: ik hou niet van het idee dat voor ‘sommige leerlingen’ een ‘simpelere’ vorm van het Nederlands zou volstaan. Ik vind het van respect getuigen wanneer iemand zegt ‘ik communiceer op dit (hoog) niveau, en ik wil met jou op hetzelfde niveau communiceren’. Ik vind het minder respectvol ervan uit te gaan dat een lager taalniveau ‘goed genoeg’ is voor bepaalde profielen. Maar zouden we de nood voelen om het Nederlands te ‘verdedigen’, mochten we er met meer zelfzekerheid over kunnen spreken? Daarover zo meteen meer.
2. Ik denk dat we hetzelfde zeggen wanneer jij spreekt over ‘verontwaardigd reageren’ wanneer ‘taalvariatie misbruikt wordt om verdeeldheid te zaaien’ – ik zeg op dat moment: het is een **vanzelfsprekendheid** dat het Nederlands mag bestaan, in haar standaardvariant, maar ook in haar dialecten. Het doet me denken aan de lessen van

professor Taeldeman, die sprak over AN dat in functionele complementariteit gerust mag blijven bestaan naast dialecten.

Dezelfde discussie speelt nu ook in de rol van thuistalen: een andere thuistaal (dialect of een andere taalvariant!) staat beheersing van Standaardnederlands niet in de weg. Ik heb het AN altijd beschouwd als de lingua franca in Vlaanderen...

3. Over de rol van de leerkrachten kan ik duidelijk zijn: ik vind het helemaal geen mythe dat elke leerkracht een taalleerkracht is. Terugkomend op dat onderscheid Nederlands als doel/Nederlands als middel: elke leerkracht gebruikt het Nederlands als middel om kennis over te brengen. Dus is elke leerkracht ook een 'taalleerkracht', in die zin dat hij/zij nieuwe kennis in een bepaalde taal overdraagt. Dat hij/zij dat in een tussenvariëteit van het Nederlands doet, kan op zich niet veel kwaad. Ik denk terug aan mijn leerkrachten in het secundair onderwijs. Ik heb van mijn leerkracht wiskunde plat Gents geleerd: 'Oei, mijn breuk klopt nie! Daddis hier soep mee bouletten!' Hij was naast wiskundeleerkracht ook iemand die mij een variant van het Nederlands leerde. Ik spreek daarbij wel vanuit een luxepositie, in de zin dat mijn leerkrachten de luxe hadden om les te geven zonder 'handelingsverlegenheid'. Zij voelden zich indertijd (eind jaren '80 – begin jaren '90) niet gehinderd door allerlei nieuwe regels in talige didactiek die ook verwarring kunnen creëren.

In mijn job – waarbij ik soms meedenk met een school over taalbeleid of taalontwikkeland lesgeven – kom ik leerkrachten tegen die in de klas staan zoals mijn leerkrachten vroeger in de klas stonden, ongehinderd door verschillende visies op de plaats van taal in het onderwijs of door taalpolitiek. Zij doen het vaak goed. Maar ik kom ook leerkrachten tegen die zich bijna dagelijks afvragen: 'wat mág nog?' Dat breekt mijn hart... Hoe creatief mag of dúrft een leerkracht nog zijn? (Of: een andere studiedag waardig: hoeveel ruimte laat de bureaucratisering van het onderwijs nog voor reflectie, experiment en zo ook vooruitgang?)

Ik wil hierbij benadrukken dat aandacht voor het onderwerp binnen een **lerarenopleiding** cruciaal is: op een onderbouwde manier alle leerkrachten (niet alleen taalleerkrachten) handvaten geven in omgang met het Nederlands, m.a.w. hoe kan je blijvend aandacht hebben voor het Nederlands (ook als middel) in een digitaliserende, globaliserende wereld?

Het is daarbij belangrijk om na te denken over de **manier** waarop we kennis overbrengen, bijvoorbeeld op een manier die aansluit bij de leefwereld van kinderen/jongeren. Hoe functioneel is een klassieke manier van kennisoverdracht? Aandacht voor kennisoverdracht hoeft aandacht voor het Nederlands niet uit te sluiten. Integendeel...

4. En ten slotte, wat de positie van het Nederlands in het buitenland betreft: het verbaast me niet dat er elders aandacht is voor het Nederlands... Ik werkte nog mee aan de CNaVT (Certificaat Nederlands als Vreemde Taal)-examens, en ik weet dat mensen van over de hele wereld Nederlands studeren en er examens voor afleggen. Je verwijst naar Centraal-Europa... daar weten ze misschien niet dat wij een **onzekere houding** hebben tegenover het Nederlands. Dat er mensen zijn die het gevoel hebben dat ze het bestaan van het Nederlands moeten rechtvaardigen. Ik zou willen pleiten voor meer zelfzekerheid voor iedereen die met het Nederlands bezig is op een professionele manier: in plaats van het te verdedigen, zouden we het Nederlands als vanzelfsprekendheid moeten beschouwen op ons grondgebied. Dat lijkt misschien een

kleine nuance, maar het kan het verschil maken. **We verdedigen niet, we promoten wat we vanzelfsprekend vinden.**

Ik denk daarbij aan de memetica van Richard Dawkins (*The Selfish Gene*, 1976): waar genetica spreekt over fysieke erfelijkheidsleer, gaat memetica over de evolutie van cultuur en ideeën. Daaronder valt ook taal. Memen zijn de ‘fysieke’ representatie van de informatie... die onderhevig is aan evolutie. Zo kan je taal categoriseren als ‘besmettelijk informatiepatroon’. Talige memen gaan van het ene brein op het andere over gedurende eeuwen, en zijn ook onderhevig aan verandering. Misschien helpt het ons om het Nederlands eens te bekijken vanuit die invalshoek: welke evoluties zijn memetisch gezien normaal, en welke ingrepen kunnen we doen om talig te blijven besmetten?

Ik pleit daarbij voor een positivistische benadering: wat werkt en waarom? Het kan ons misschien helpen om assertiever en met meer zelfverzekerdheid het Nederlands te benaderen...

Wie zaait, zal oogsten

Over de overbrugging van de kloof tussen de neerlandistiek en het schoolvak Nederlands

dr. Theo Witte, vakdidacticus Nederlands - Rijksuniversiteit Groningen

t.c.b.witte@rug.nl

Hoewel de crisis in de neerlandistiek volgens Frank Willaert¹ gezien haar enorme productie vanuit de universitaire wereld bezien nog wel meevalt, ben ik van mening dat het enkele minuten voor twaalf is. De universitaire neerlandistiek moge bloeien, maar haar wortels in het voortgezet onderwijs staan bijna droog, althans in Nederland. Hoe zorgen we ervoor dat de neerlandistiek in Nederland en Vlaanderen blijft bloeien?²

Crisis

In Nederland onderzochten we enkele jaren geleden hoe leerlingen in het examenjaar van het vwo het vak Nederlands in de laatste drie jaar van hun opleiding hebben ervaren.³ Hoewel we de resultaten niet kunnen relateren aan eerdere onderzoeken naar het schoolvak Nederlands of aan ervaringen bij andere schoolvakken, zijn de resultaten zorgwekkend. Te veel leerlingen vinden Nederlands saai (67%), oninteressant (66%) en niet leuk (48% procent). Bovendien ziet een ruime meerderheid (64%) het nut van het vak niet in. Hoewel erg weinig leerlingen op het centraal examen een 8 of hoger halen vindt slechts een klein groepje (8%) het vak Nederlands moeilijk. Uit eerder onderzoek was al bekend dat vwo-leerlingen kritisch zijn over het academische niveau van het vak: samen met de andere talen en ckv (culturele en kunstzinnige vorming) staat Nederlands bijna onderaan, net boven gymnastiek.⁴ Dit zijn flink wat treden op de crisisladder, lijkt mij.

Wie de schoolboeken, lesprogramma's en landelijke examens bekijkt ziet direct waar de schoen wringt: de leerlingen trainen eindeloos dezelfde deelvaardigheden (vooral leesvaardigheid), zonder dat het vak, de Nederlandse taal en cultuur, betekenis voor hen krijgt. Slechts 15 procent van de onderwerpen die in schoolboeken worden aangeboden kunnen gerelateerd aan de neerlandistiek.⁵ Waar interessante en algemeen vormende onderwerpen als taalverwerving, taalverlies, retorica, taalvariatie, taalgeschiedenis, ideeëngeschiedenis, canonisering enzovoort bij Nederlands in het voorbereidend hoger onderwijs voor de hand liggen, staan de taalvaardigheidslessen in het teken van weinigzeggende en willekeurig gekozen onderwerpen, zoals woede, het geheugen, geboortecijfers, eetpatronen, e-bikes, zoenen en opiniepeilingen. Kortom een ratjetoe aan onderwerpen waarmee de interesse van leerlingen voor het rijke vakgebied van de neerlandistiek niet wordt gewekt en docenten dus niet hun vakkennis en enthousiasme voor hun eigen vak kunnen etaleren. Bovendien zien we, als gevolg van bezuinigingen en het lerarentekort, dat het aantal lessen voor Nederlands de laatste tijd afneemt: twee contacturen per week voor Nederlands is in 5 en 6 vwo normaal aan het worden. Uiteraard

¹ Frank Willaert (2019). 'De Neerlandistiek is helemaal niet in crisis'. *Rekto Verso*, 1 maart 2019.

² Deze bijdrage belicht de 'crisis' vanuit de Nederlandse situatie. Gezien mijn expertise gaat hierbij mijn aandacht in de eerste plaats uit naar de relatie tussen het onderwijs en de Neerlandistiek.

³ Prinsen, S., Witte, T.C.H. en Suhre, C. (2018). 'De status en inhoud van het schoolvak Nederlands'. *Levende Talen Tijdschrift*, 19, 3, 26-35. Dit onderzoek vond plaats in de drie noordelijke provincies. Onlangs is het onderzoek voor heel Nederland gerepliceerd door *Onze Taal* (te verschijnen) waar men tot vergelijkbare conclusies kwam.

⁴ Rooij, E. van (2018). *Secondary school students' university readiness and their transition to university*. Groningen: University of Groningen.

⁵ Prinsen, e.a. (2018).

leidt deze reductie van onderwijs en contact tussen leerlingen en docent tot een verdere vervlakking van het vak.⁶ Bij de moderne vreemde talen is het niet anders.

De verschraling van het taalonderwijs heeft ertoe geleid dat steeds minder vwo-leerlingen het alfaprofiel Cultuur en Maatschappij kiezen: vanaf de invoering van het Studiehuis in 1997 daalde de belangstelling voor dit profiel van 25% naar 9%. De alfavakken vereisen weinig intellectuele inspanning van leerlingen, wat schrijnend wordt gedemonstreerd in de reactie van een schooldecaan op een leerling die zich heeft voorgenomen Nederlands te gaan studeren: ‘Wat, ga jij Nederlands studeren? Maar je bent zo slim?’ Uiteraard heeft het slechte imago van de alfavakken gevolgen voor de instroom van studenten aan de Letterenfaculteiten. Voor Nederlands daalde het aantal ingeschreven eerstejaars in tien jaar van 610 naar 201.⁷ Gezien het lerarentekort kan een verdere daling van de kwaliteit van het taal- en literatuuronderwijs niet uitblijven. Hoe heeft het zover kunnen komen?

Verwijdering

Door een ongelukkige samenloop van politieke, institutionele en conjuncturele omstandigheden zijn de neerlandistiek en het schoolvak Nederlands in de afgelopen veertig jaar uit elkaar gegroeid. In de jaren zeventig van de vorige eeuw was deze relatie nog vanzelfsprekend. Veel hoogleraren en wetenschappelijk medewerkers waren hun carrière met meer of minder succes begonnen in het voortgezet onderwijs. Ook leverden veel universitaire specialisten een bijdrage aan lerarenopleidingen, schoolboeken en lesmateriaal voor het middelbaar onderwijs. In het studieprogramma Nederlands was het curriculum van het voortgezet onderwijs dus eigenlijk altijd op de achtergrond aanwezig. De meeste neerlandici vonden toentertijd makkelijk een vaste, goed betaalde baan in het onderwijs en kwamen wat hun vakkennis betreft beslagen ten ijs. Veel docenten Nederlands fungeerden in die tijd als model voor de neerlandistiek en motiveerden leerlingen om ook Nederlands te gaan studeren.

In de jaren tachtig en negentig is dit beeld volledig gekanteld. Er waren nog maar weinig banen in het onderwijs en het aanzien van de eerstegraads leraar holde na de HOS-nota in 1985 (meer uren voor een lager salaris) achteruit. Ook in de universitaire wereld daalde het aanzien van het leraarsberoep. Met de invoering van de tweefasenstructuur, eveneens in 1985, verschoof de aandacht van de wetenschappelijke staf van het onderwijs naar het onderzoek. Zo raakte het schoolvak langzaam uit beeld. Nieuwe beroepsperspectieven (onderzoeker, uitgeverij, journalistiek, communicatie) werden aangeboord, nieuwe studieprogramma's ontworpen. Intussen kregen de onderzoekers steeds meer vrijheid en ontstonden er nieuwe specialisaties. Autonomie is een groot goed in de academische wereld, maar deze heeft ook geleid tot een versnippering en vervaging van het vakgebied, en bij de staf tot een gebrek aan saamhorigheid en maatschappelijk engagement.

De verzelfstandiging van de lerarenopleidingen en de opkomst van de taalbeheersing hebben in de jaren zeventig en tachtig ook bijgedragen aan de verwijdering.⁸ Veel vakdidactici ijverden toentertijd voor communicatief taalonderwijs en mondigheid, en zetten zich af tegen de gevestigde orde in de neerlandistiek, i.c. de taal- en letterkunde. Titels van populaire vakdidactische handboeken als *Zeggenschap*, *Tegenspraak* en *Instrumentaal* zijn in dit verband veelzeggend. In dezelfde tijd kwam de taalbeheersing op. Het heeft echter enige tijd geduurd

⁶ Witte, T.C.H., (2017). *Enkele zorgwekkende ontwikkelingen aangaande het schoolvak Nederlands*. Den Haag, Taalunie, 2017 (te raadplegen via <http://www.neerlandistiek.nl/2017/06/enkele-zorgwekkende-ontwikkelingen-aangaande-het-schoolvak-nederlands/>).

⁷ Bron VSNU, geciteerd in de NRC, 26 februari 2019.

⁸ H. Hulshof, E. Kwakernaak, & F. Wilhelm, *Geschiedenis van het talenonderwijs in Nederland. Onderwijs in de moderne vreemde talen van 1500 tot heden*. Groningen, 2015.

voordat dit vakgebied door alle taal- en letterkundigen als gelijkwaardige vakgroep binnen de neerlandistiek werd geaccepteerd. Deze nieuwe discipline kon makkelijk aansluiting vinden bij het ‘communicatieve paradigma’ dat het taalonderwijs domineerde. Mede door het onderzoek van taalbeheersers in het onderwijs kreeg de taalbeheersing steeds meer invloed op de leermiddelen, leerplannen en examens. Daarentegen hadden de taal- en letterkundigen in hun onderwijs- en onderzoeksprogramma’s weinig oog voor het schoolvak met als gevolg dat zij buiten spel stonden (en werden gezet) bij de ingrijpende onderwijsvernieuwingen van de jaren negentig: de Basisvorming (1992) en het Studiehuis (1997).⁹

Wat tot slot ook heeft bijgedragen aan de verwijdering is het ontbreken van een permanent en samenhangend bijscholingsaanbod waarmee beginnende docenten hun tekorten in vakkennis kunnen aanvullen. Door de inkorting van de studieduur van zes naar vier jaar en de vele herprogrammeringen van het studieprogramma Nederlands heb ik gedurende mijn loopbaan als vakdidacticus veel docenten de lerarenopleiding zien verlaten met ernstige vakinhoudelijke handicaps in enkele vakgebieden.¹⁰ Na hun opleiding moeten deze docenten zelf maar zien hoe ze deze lacunes herstellen. Echter, in de schoolpraktijk kampen docenten met een hoge werkdruk en staan ze er vaak alleen voor, met als gevolg dat ze zich vastklampen aan het schoolboek en zich snel aanpassen (of ontslag nemen). Dit is vermoedelijk een van de redenen dat veel docenten zich hebben afgewend van de neerlandistiek en de vakdidactiek, en hun eigen weg zijn gegaan.

Mede als gevolg van al deze ontwikkelingen is Nederlands op school een instrumenteel vaardigheidsvak geworden waar de vakinhoud nauwelijks meer een rol speelt. Om de band weer te herstellen zouden de universitaire neerlandici zich meer moeten realiseren dat de wortels van hun vak in het onderwijs liggen en dat zij een zekere verantwoordelijkheid dragen voor de geletterdheid en culturele socialisatie van de schoolgaande generatie. Docenten Nederlands zouden op hun beurt moeten inzien en kunnen ervaren(!) dat niet de onderwijskunde de *alma mater* van hun vak is, maar de neerlandistiek. Tot slot zouden de instellingen die de regie voeren over de leerplannen (SLO) en examens (CvTE), moeten in gaan zien dat Nederlands niet alleen om instrumentele vaardigheden draait, maar ook inhoudscomponenten heeft die zeer relevant zijn voor de algemene vorming van leerlingen. Het is onbegrijpelijk dat in deze complexe tijd leerlingen zo weinig kennis opdoen over het allerbelangrijkste instrument van de mens: de taal.

Identiteit van de neerlandistiek

Volgens de theoretisch natuurkundige Vincent Icke steunt de wetenschap op drie zuilen: wetenschappelijk onderzoek, wetenschappelijk onderwijs en in deze tijd vooral wetenschappelijk publiekcontact.¹¹ Voor de neerlandistiek zou ik er nog een vierde zuil aan toe willen voegen: maatschappelijke verantwoordelijkheid voor de Nederlandse taal en cultuur. Het zijn deze derde en vierde zuil waar voor de neerlandistiek nog veel valt te winnen, vooral in relatie tot het onderwijs.

Een primaire taak van de neerlandistiek is het beheer van en de wetenschappelijke reflectie op de Nederlandse taal en het literaire erfgoed. Yra van Dijk wijst er terecht op hoe belangrijk het is om onze discipline in een divers en veranderend Nederland te blijven vernieuwen, met nadruk

⁹ In haar proefschrift *Vensters op vakontwikkeling*, reconstrueert Maria van der Aalsvoort de mislukte invoering van de taalkunde in het curriculum havo en vwo. Hieruit blijkt dat krachten buiten de neerlandistiek er belang bij hadden om de taalkunde uit het programma te weren.

¹⁰ Hoewel de studenten van alle vier vakgebieden (taalkunde, taalbeheersing en historische en moderne letterkunde) wel wat mee hebben gekregen, specialiseren ze zich meestal in een vakgebied.

¹¹ *De Wereld Draait Door*, uitzending 14 maart 2018.

op de historische dimensies van het hedendaagse, maar ook op verschil, verandering en diversiteit.¹²

De kern van de neerlandistiek is en blijft wat mij betreft de Nederlandse taal en taalbeheersing, en de Nederlandse literatuur. Uiteraard zijn deze vakgebieden ingebed in grotere wetenschappelijke disciplines, maar het object in de Neerlandistiek is de Nederlandse taal, taalbeheersing en literatuur.¹³ Voor de profilering van de studie Nederlandse Taal en Cultuur is het belangrijk dat de universitaire instellingen een kerncurriculum vaststellen dat, als ik het voor het zeggen zou hebben, naast kennis van en inzicht in de Nederlandse taal- en letterkunde stevig inzet op het leren interpreteren en produceren van zakelijke, academische en literaire teksten. Dit laatste, het schrijven van literaire teksten, zou veel meer aandacht moeten krijgen in de studie Nederlands.

De algemene doelstelling ‘bewuste geletterdheid’ (op basis van kennis en inzicht kunnen reflecteren op taal, taalgebruik en literatuur) die de Meesterschapsteams voor het voortgezet onderwijs hebben gemunt, is mijns inziens op een hoger niveau ook van toepassing op de universitaire studie Nederlands.¹⁴ Essentieel in deze opvatting is om vanuit de volgende vier perspectieven naar taal, taalgebruik en literatuur te kijken, zodat er een wisselwerking is tussen kennis, inzichten en vaardigheden:

- Het systeemperspectief: hoe zit taal, taalgebruik en literatuur in elkaar?
- Het cognitieve of (neuro)psychologische perspectief: taal, taalgebruik en letterkunde in relatie tot de individuele cognitie.
- Het sociale perspectief: rol en functie van taal, taalgebruik en literatuur in allerlei situaties.
- Het historische perspectief: verandering en geschiedenis van taal, taalgebruik en literatuur.

Tot slot ben ik het van harte met Marc van Oostendorp eens dat de neerlandistiek een belangrijke taak heeft bij de taal- en cultuureducatie van Nederlanders op alle niveaus en in alle sectoren.¹⁵ Waar ik nog aan toe wil voegen dat de neerlandistiek vaker via de media naar buiten zou moeten treden om iedereen bewust te maken van de rol en betekenis van de Nederlandse taal en het literaire erfgoed in onze complexe samenleving.

Wie zaait, zal oogsten

Het voordeel van een crisis is dat die de getroffen en bij elkaar brengt en mobiliseert. Wat moet er gebeuren om de kloof tussen het onderwijs en de neerlandistiek te overbruggen en de Nederlandse taal en literatuur een zaak van nationaal belang te maken?

Meer regie en een hechte vakgemeenschap

Vanaf het moment dat de Meesterschapsteams Nederlands vanaf 2014 docenten, vakdidactici en

¹² Yra van Dijk (2019). Moedwil en misverstand: de neerlandistiek in het publieke debat. *de Nederlandse Boekengids*, 2019, 4.

¹³ Ik wil bij deze stelling een kleine kanttekening plaatsen. Inmiddels heeft de studierichting het label ‘Nederlandse taal en cultuur’ gekregen. In dit verband heb ik me weleens afgevraagd in hoeverre het mogelijk en wenselijk is om het studieprogramma te verbreden met kunstgeschiedenis en algemene geschiedenis.

¹⁴ Meesterschapsteam Nederlands (2018). ‘Visie op de toekomst van het schoolvak Nederlands’. Geraadpleegd op 10 september 2019 (<https://nederlands.vakdidactiekgw.nl/2018/02/10/visiestuk-meesterschapsteams-nederlands-voor-curriculum-nu/>). Utrecht: Vakdidactiek Geesteswetenschappen.

¹⁵ [Marc van Oostendorp \(2019\). Opkomen voor onderwijs: de urgentie van de neerlandistiek, de Nederlandse Boekengids, 2019, 2.](#)

universitaire specialisten bij elkaar brachten en het ‘Manifest Nederlands op School’¹⁶ publiceerden, kwam de neerlandistiek in beweging en werden er allerlei inspirerende initiatieven genomen om de band met de vakdidactiek en het onderwijs te herstellen.¹⁷ Een probleem bij al deze goede en nuttige initiatieven is echter dat er weinig regie is tussen de universiteiten en tussen de disciplines taalkunde, taalbeheersing en letterkunde. Veel initiatieven zijn afhankelijk van de inzet van de initiatiefnemer(s) en zijn daardoor kwetsbaar en niet duurzaam. Mogelijk is de dit jaar ingestelde Raad voor Neerlandistiek zo sterk dat zij de krachten kan bundelen en het fundament kan leggen voor een hechte vakgemeenschap die de overheid aanzet tot een krachtiger taal- en cultuurbeleid. Een vakgemeenschap waarin docenten, vakdidactici en universitaire neerlandici niet ruzie maken, maar samenwerken. Die vakgemeenschap moet zo sterk zijn dat bij de herziening van curricula en examens instituten als de SLO en het Cito niet om ‘ons’ heen kunnen en willen.

Vakinhoudelijke ondersteuning en kwaliteitsbennustzijn

Een belangrijke vrucht van die samenwerking zou een gezamenlijk en samenhangend programma van videocolleges en e-cursussen kunnen zijn waarmee docenten zich op alle onderdelen van het schoolvak kunnen bijscholen en voeden op het moment dat het hun uitkomt. Zo’n programma geeft impliciet informatie over de vakinhoudelijke eisen die aan docenten kunnen worden gesteld en draagt zo bij aan het kwaliteitsbewustzijn van docenten. Om de saamhorigheid te versterken is het hierbij noodzakelijk dat er ook direct contact is tussen docenten en specialisten zodat er uitwisseling plaatsvindt. Docenten en uitgevers van leermiddelen moeten hierdoor kunnen ervaren dat ze door de universitaire neerlandistiek worden gesteund en geïnspireerd bij de uitoefening en ontwikkeling van het vak. Een schitterend en navolgingswaardig voorbeeld voor de literatuurgeschiedenis is het veel geprezen Vlaamse project MOOC Middelnederlands.¹⁸ Een interessant en bijkomend voordeel is dat deze colleges ook toegankelijk zijn voor HBO-studenten en andere belanghebbenden en geïnteresseerden.

Zichtbaarheid en engagement

Het is voor de identiteit en zichtbaarheid van de neerlandistiek van belang dat zij zich publiekelijk en met gezag engageert met allerlei maatschappelijke kwesties, zoals laaggeletterdheid, ontleding, culturele identiteit, culturele socialisatie, en de verengelsing en de kwaliteit van het taalonderwijs. Met Frans-Willem Korsten ben ik van mening dat we alles op alles moeten zetten om de almaar stijgende trend van de laaggeletterdheid te keren.¹⁹ Een land dat zich tot een van de welvarendste ter wereld rekent, zou er alles aan moeten doen om al zijn burgers de middelen te verschaffen waarmee zij zich in onze complexe en dynamische samenleving kunnen handhaven en ontwikkelen. In Nederland is bijna één op de vijf leerlingen van 15 jaar laaggeletterd en dreigt dus deze kans te missen.²⁰ De neerlandistiek moet het voortouw nemen om in multidisciplinaire teams onderzoek te doen naar de remmende en stimulerende factoren in het onderwijs. Zo kan

¹⁶ Meesterschapsteams Nederlands, ‘Manifest Nederlands op school’. Geraadpleegt op 10 september 2019 <https://vakdidactiekgw.nl/2016/01/20/manifest-nederlands-op-school/>. Utrecht: Vakdidactiek Geesteswetenschappen.

¹⁷ Zie voor een onvolledige inventarisatie Witte, T.C.H. (2018). De kunst van het onderwijzen. In: T.C.H. Witte (red.). *Lectori salutem. De veelbelovende toekomst van het literatuuronderwijs*. Symposium ter gelegenheid van het afscheid van dr. Theo Witte (pp 55-90). Groningen: Expertisecentrum Vakdidactiek Noord.

¹⁸ MOOC Middelnederlands. <https://moocmnl.kantl.be/>

¹⁹ Frans-Willem Korsten (2018). *Taal als wapen: de urgentie van de neerlandistiek*. *de Nederlandse Boekengids*, 2018, 6.

²⁰ OECD (2016). *PISA 2015. Assessment and analytical framework: Science, reading, mathematics and financial literacy*. Paris: OECD Publishing.

worden achterhaald welke succesfactoren in de praktijk makkelijk en snel kunnen worden beïnvloed en geïmplementeerd, zodat we binnen afzienbare tijd de trend van toenemende ontleding en laaggeletterdheid met kracht kunnen ombuigen en scholieren aan het eind van hun schoolloopbaan krijgen waar ze recht op hebben: uitzicht op een kansrijke toekomst. Met dit soort onderzoek kunnen we een positieve impuls geven aan het taal- en cultuurbeleid van de overheid.

Verbreiding van het literaire erfgoed

Tot slot reken ik het tot de taak van de neerlandistiek om zich publiekelijk in te zetten voor het literaire erfgoed. Het is alweer bijna twintig jaar geleden dat de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde de Nederlandse literaire canon samenstelde. Hoog tijd dus om deze ter discussie te stellen en te vernieuwen. Nederlanders gaan oneerbiedig om met hun literair erfgoed. Literatuurwetenschappers, letterkundigen, schrijvers, docenten, de literaire kritiek, uit alle hoeken wordt met enige regelmaat de canon onder vuur genomen. Kennelijk moet die in Nederland worden bestreden. Waarom doen we dat toch steeds? Waarom gooien we steeds onze eigen glazen in? Elke literaire cultuur heeft zijn canon, en een canon is per definitie conservatief omdat bewaard wordt wat men waardevol vindt. Anders dan in het openbare debat vaak wordt aangenomen, is een canon niet statisch maar dynamisch en staat die dus altijd in de onvoltooid verleden tijd. Ook wat dit betreft kunnen we een voorbeeld nemen aan onze Vlaamse broeders en zusters die met hun dynamische literaire canon²¹ doen wat er van de neerlandistiek mag worden verwacht: het beheren en verbreiden van het Nederlandse literaire erfgoed. Waarbij ik ter afsluiting nog wil opmerken dat het voor de (nationale) discussie en het cultureel bewustzijn heel interessant zou zijn om vanuit meerdere perspectieven verschillende canons samen te stellen, zodat meerdere groepen in de samenleving zich aan de canons kunnen spiegelen en worden geënthousiasmeerd om kennis te nemen van de variëteit en rijkdom van onze literaire cultuur.

²¹ [Dynamische Canon van de Nederlandstalige literatuur vanuit Vlaams perspectief](#), Koninklijke Academie voor de Nederlandse Taal en Letteren.

Repliek

Remco Sleiderink, Universiteit Antwerpen

Remco.Sleiderink@uantwerpen.be

De paper van Theo Witte is een reactie op de huidige situatie in Nederland. Het is niet duidelijk in hoeverre dit ook van toepassing is op de situatie in Vlaanderen (de universitaire opleiding is in ieder geval al heel verschillend omdat Nederlands altijd hooguit 50% van het programma uitmaakt).

Witte is in Nederland één van de voortrekkers van de ‘meesterschapsteams’ die in kwamen met het Manifest Nederlands op school (online beschikbaar) dat o.a. ervoor pleitte om meer te werken aan literaire competentie. In 2008 kwam Witte met zijn belangrijke proefschrift: Het oog van de meester (online beschikbaar). Daarin pleit hij voor differentiatie in het leesonderwijs: boeken moeten aansluiten bij het niveau van de leerlingen. Bij elke leerling mikt de leraar op het hoogst haalbare niveau. Dat betekent ook dat niet elke leerling de hoogste niveaus bereikt. Dat zijn de niveaus van interpreterend, letterkundig en academisch lezen. Deze visie lijkt in Vlaanderen te zijn doorgedrongen (althans in theorie). In het leerplan Nederlands van de katholieke leerplan zijn twee volledige bladzijden gewijd aan deze benadering.

Witte pleit in zijn proefschrift, en ook wel in zijn paper, voor aandacht voor ALLE leerlingen, niet enkel zij die misschien talen gaan studeren. Hij signaleert laaggeletterdheid terecht als probleem. In mijn ogen is het veel belangrijker dat leerlingen de krant kunnen lezen, een folder van het OCMW of veiligheidsinstructies, dan de Beatrijs of De consequenties van Nina Weijers.

De paper die Witte vandaag heeft voorgelegd, hinkt in mijn ogen op twee gedachten. Enerzijds wijst hij op de verantwoordelijkheid van de universitaire neerlandistiek voor de maatschappij en het onderwijs. Daar ben ik het mee eens zijn en ik denk dat de Edumaster Talen daarbij mooie kansen gaat bieden.

Maar anderzijds lees ik in de paper van Witte ook een heimwee naar vroeger, toen alles beter was. Hij vraagt aandacht voor de literaire canon, ‘respect’ zelfs. Daar heb ik moeite mee. De neerlandistiek neigt er soms toe om het schoolvak Nederlands te zien als een voorbereiding op een studie taal- en letterkunde met bijvoorbeeld een sterke nadruk op historische letterkunde. Of op de vorming van een culturele elite. Dat kan leiden tot een benadering waarbij leerkrachten zich enkel nog richten op de ‘goede’ leerlingen (zie daarvoor ook mijn bijdrage ‘Is Beatrijs een loser?’ uit 2004, online beschikbaar). Ik zou liever pleiten – in lijn trouwens met het doctoraat van Witte uit 2008 – voor een secundair onderwijs dat goed is voor ALLE leerlingen, of ze nu over het algemeen goede studieresultaten behalen of niet, en of ze nu literair geïnteresseerd zijn of niet. Ik schrik, wat dat betreft, van een zwaar en dik handboek als Frappant 5/6 dat kennelijk nog altijd wordt gebruikt in het secundair onderwijs in Vlaanderen. Daarin is uitzonderlijk veel historische letterkunde opgenomen, maar naar mijn aanvoelen zonder dat duidelijk wordt wat de gemiddelde leerling daarmee moet. Ontnemen we daarmee niet iedere lust om (eventueel op latere leeftijd) zelf aan de slag te gaan met historische letterkunde?

Het risico om zich enkel te richten op de ‘goede’ leerlingen, bestaat volgens mij ook in de universitaire opleiding taal- en letterkunde. Die opleiding moet niet zozeer een voorbereiding zijn op een wetenschappelijke carrière (die immers maar voor enkelen is weggelegd), maar dient te zijn gericht te zijn op het verwerven van competenties die de studenten nodig hebben in het onderwijs of waarmee ze de geletterdheid in de bredere maatschappij kunnen bevorderen. Specialisatie in een studie taal- en letterkunde is goed, maar wat betreft de historische letterkunde (mijn vak) dan toch in de eerste plaats om het plezier van het onderzoekend lezen te bevorderen, bij de studenten en via hen ook in het secundair onderwijs en in de bredere maatschappij (en niet enkel bij de elite).

De paper van Witte is gericht op de Nederlandse situatie. Het is daarom misschien goed erop te wijzen dat de actualiteit daar ook niet stil staat. De dag voor deze studiedag, namelijk op 10 oktober, werden de plannen van Curriculum.nu gepresenteerd, ook voor het schoolvak Nederlands (online beschikbaar). Ik weet dat de universitaire lerarenopleidingen en de daaraan gelieerde meesterschapsteams van Witte & Co daar wat argwanend naar uitkeken. Zou er wel genoeg ruimte zijn voor de opbouw van een kennisbasis waarmee gewerkt kan worden aan 'bewuste geletterdheid'? Welnu, mijn eerste indruk is zeker positief (zie ook mijn draadje op Twitter). Er is ruimte voor onderzoekend lezen en er is aandacht voor het werken met 'rijke teksten' (zoals het prachtige poëzieboek *Woorden temmen* van Kila&Babsie). Het woord 'literatuurgeschiedenis' komt in de plannen van het ontwikkelteam Nederlands niet voor, maar dat vind ik eigenlijk wel verfrissend. Kennis van de literatuurgeschiedenis is geen waarde op zich. Literatuurgeschiedenis is maar zinvol als leerlingen er ook echt iets mee kunnen.

Zieltjes winnen

José Vandekerckhove, didacticus - KULeuven

jose.vandekerckhove@telenet.be

De interesse voor de studies neerlandistiek en voor een beroep in het verlengde van die studiekeuze, in eerste instantie dan leraar Nederlands, begint mijns inziens in het middelbaar onderwijs en moet vandaaruit door een aangepaste invulling van het schoolvak Nederlands weer nieuw leven ingeblazen worden.

Ik heb ontelbare keren kunnen vaststellen dat de vakken die leerlingen in het middelbaar onderwijs 'graag doen' in niet onbelangrijke mate hun studiekeuze beïnvloeden.

Uiteraard spelen er nog vele andere factoren een rol bij de studiekeuze zoals pakweg de kansen op een baan. En in een recent artikel in *De Standaard* wijst hoogleraar Koen De Temmerman erop dat de vorige Vlaamse regering zich kosten noch moeite gespaard heeft om de studie van de STEM-vakken in de humaniora te promoten en dat dit ten koste is gegaan van de HEART-vakken, waaronder Nederlands.

Laten we eens kijken naar de hedendaagse invulling van het schoolvak Nederlands.

Ik doe dit via een omweg naar mijn eigen schooltijd. De lessen Nederlands waren toentertijd, eenrichtingsverkeer. We luisterden en noteerden. In mijn college heerste nog volop het Bildungsparadigma. Hoewel ik hoofdzakelijk hoorde te luisteren, openden de lessen literatuur toch horizonten en deden ze me nadenken over maatschappelijke problemen, over mijn toekomst en over het leven in het algemeen. Ik werd er rijper, volwassener en kritischer door.

De situatie is, anno 2019, grondig veranderd. Nu voeren we het nutsdiscours. Onderwijs moet de leerlingen voorbereiden om te functioneren in de maatschappij en het is van groot belang dat ze daartoe over de nodige communicatieve vaardigheden beschikken.

Die hoognodige communicatieve vaardigheden worden in de taalvakken en hoofdzakelijk in het vak Nederlands bijgebracht. Nederlands wordt wel eens vaker omschreven als een servicevak: een vak dienstbaar aan andere schoolvakken en bij uitbreiding aan de 'intrede en opname' van de leerlingen in de maatschappij.

Dit heeft natuurlijk grote gevolgen voor de invulling van het schoolvak Nederlands. Ik heb helemaal niets tegen vaardigheidsonderwijs, maar het gevolg van die paradigmaverschuiving is wel dat er voor literatuur en op zichzelf staande taalbeschouwing in de klas weinig of geen tijd overblijft. Literatuur kan zijn rol niet meer uitoefenen, die haar, aldus professor De Temmerman, al sinds jaar en dag op het lijf geschreven is: grondige en kritische reflectie over tijdloze maatschappelijke en morele vraagstukken stimuleren en interculturele dialoog faciliteren.

Nu kom ik tot een heel pregnante vraag: Als communicatie dan zo belangrijk is, waarom is er dan in het secundair onderwijs geen vak communicatie? Waarom moeten de communicatieve vaardigheden als een koekoek hun ei in het nest van het vak Nederlands leggen?

Het inrichten van een vak communicatie kan een aantal voordelen opleveren.

Leerlingen kunnen er volgens goed uitgestippelde leerlijnen focussen op de 'vaardigheden als vaardigheden'. Ze kunnen er een zakelijke e-mail schrijven, een samenvatting maken, schematiseren, inhoudelijk onderbouwd discussiëren en debatteren. Kortom, alles wat ze nu in het vak Nederlands doen. Je zou het vak communicatie zelfs taaloverschrijdend kunnen invullen.

Hoe dit alles in de praktijk moet weet ik niet. Ik ben geen politicus en geen beleidsmedewerker. Wellicht vergt het een herdenken van een aantal zaken, een slopen van beschotten tussen taalvakken, nadenken over co-teaching...: met andere woorden outside the box denken.

Het bestaan van een apart vak communicatie zou het vak Nederlands weer tijd en ademruimte geven om zich op literatuur en taal te concentreren. Mike Hannay, voorzitter voor het Nationaal Platform voor de Talen in Nederland stelt in *Onze Taal* dat het schoolvak Nederlands weer een echt vak moet worden, niet louter een hulpvak voor andere vakken. We moeten de inhoud van het vak Nederlands meer profileren, tonen dat taalstudie maatschappelijk relevant is en dat oudere letterkunde ons nog wel degelijk iets te zeggen heeft.

Piet Gerbrandy, classicus aan de Universiteit van Amsterdam, poneert in de *Nederlandse Boekengids*: 'Nederlands is een facilitair vak geworden, een vak zonder ziel, zonder geloof in zijn eigen object. Dan moet je niet vreemd opkijken als niemand het gaat studeren.'

In Vlaanderen verkeert de universitaire neerlandistiek weliswaar nog niet in een even diepgaande crisis, maar als het regent in Amsterdam, druppelt het in Antwerpen.

Ik ben ervan overtuigd dat deze ingreep, een vak communicatie op de kaart zetten en 'restitutie' doen aan literatuur en taalkunde in het schoolvak Nederlands, de neerlandistiek weer aantrekkelijker zou maken voor jonge mensen en dat het aantal studenten neerlandistiek weer zou toenemen. Dat wij weer zieltjes gaan winnen.

Hoe we het groeiende tekort aan leerkrachten Nederlands kunnen wegwerken

*Jordi Casteleyn, Universiteit Antwerpen
jordi.casteleyn@uantwerpen.be*

Als verantwoordelijke voor Didactiek Nederlands en Didactiek Nederlands aan anderstaligen (Universiteit Antwerpen) wil ik in deze bijdrage focussen op hoe we ervoor kunnen zorgen dat er voldoende leerkrachten Nederlands zijn. Momenteel worstelen bepaalde scholen om vacatures voor leerkrachten Frans in te vullen, maar binnen enkele jaren zullen we onvermijdelijk met een tekort aan leerkrachten Nederlands geconfronteerd worden.²²

Ik wil mijn bijdrage aan de hand van drie citaten structureren.

‘Iedereen wil leraar Nederlands worden, maar niemand wil Nederlands studeren’

In dezelfde week dat de olympiade voor Nederlands gelanceerd werd om de academische studie van het Nederlands opnieuw aantrekkelijk te maken, pleitten de Vlaamse universiteiten voor campagnes om wiskunde ‘weer sexy te maken’. Er zijn minder studenten neerlandistiek, maar blijkbaar ook minder studenten wiskunde. Wat studeert men dan wel nog? De aantallen studenten in het hoger onderwijs zijn de laatste jaren gestegen, je kan je dus afvragen in welke studierichtingen al die extra studenten verstopt zitten.

Volgens mij is taal nog nooit zo’n populaire studiekeuze geweest als vandaag. Veel jongeren kiezen voor richtingen waar taal centraal staat (bijvoorbeeld, psychologie, rechten, management, sociologie). Op de studiedag vertelde een leerkracht Nederlands dat zijn leerlingen alles willen weten over hoe kinderen taal leren, maar dit thema valt eerder binnen het domein van de psychologie en onderwijskunde dan binnen de neerlandistiek. Bovendien zijn de toekomstkansen voor een student neerlandistiek veranderd. Twintig jaar geleden kon men nog beweren dat je na een studie neerlandistiek een carrière bij de VRT-nieuwsredactie kon ambiëren, maar nu moet je tijdens de sollicitatierondes voor radiojournalist wedijveren met studenten journalistiek die al een radioprogramma gemaakt hebben. Ik vind dat we de achttienjarigen van vandaag niet kunnen verwijten dat ze hun dromen najagen en dus een directere route naar hun droomjob kiezen.

Hoe kunnen we ervoor zorgen dat meer studenten voor neerlandistiek kiezen? Het schoolvak Nederlands mag alvast geen propaganda-instrument worden voor de academische studie van het Nederlands. De leerdoelen van dit vak liggen ergens anders. Ook is het een strijd die niet gewonnen kan worden. De leerlingen zitten meer in andere lessen dan in de les Nederlands. Hoewel steeds minder studenten voor neerlandistiek kiezen, valt het mij wel op dat er veel interesse is om leraar Nederlands te worden. Bij de start van de educatieve master kregen we veel aanvragen binnen om vakdidactiek Nederlands te volgen, maar deze studenten (bijvoorbeeld, masters Rechten en Cultuurwetenschappen) beantwoorden momenteel niet aan de vereiste toelatingsvoorwaarden.

‘Leraar Nederlands worden kan niet zonder de studie van het Nederlands’

²² Voor meer informatie over het groeiende lerarentekort (en over hoe dit onvermijdelijk is) verwijs ik graag naar de blogpost van Pedro De Bruyckere, <https://pedrodebruyckere.blog/2018/12/04/waarom-het-lerarentekort-in-vlaanderen-voorlopig-enkel-zal-toenemen/>

Vakdidactiek Nederlands is een boeiend wetenschappelijk domein, maar soms durf ik het wel als de straathond van de neerlandistiek te bestempelen. Bij vakdidactiek nemen we namelijk thema's uit de neerlandistiek, vervormen we die zodat die in de praktijk toegepast kunnen worden, en controleren we via statistische methodes de effectiviteit van deze interventies. Zo zijn er al talrijke studies uitgevoerd over hoe we adolescenten kunnen leren om beter te schrijven. Op basis hiervan kunnen we drie richtlijnen voor effectief schrijfonderwijs formuleren: 1) directe instructie geven over hoe leerlingen schrijfstrategieën kunnen inzetten (lieft via modeling, namelijk 'I do - we do - you do', 2) schrijven en lezen integreren om belangrijke kenmerken van schrijven te bestuderen, en 3) evaluaties van schrijfproducten gebruiken om schrijfonderwijs en feedback te verbeteren. Deze richtlijnen staan hier volgens grootte van effectiviteit gerangschikt (van groot naar klein dus), en komen overeen met de drie manieren om naar het schoolvak Nederlands te kijken: 1) vakdidactiek, 2) vakkennis, en 3) pedagogie. Een goede leraar Nederlands kan deze invalshoeken allemaal inzetten, want ze zijn allemaal effectief en waardevol, geen enkele kan verdwijnen. De laatste meta-analyse van Hattie toont ook aan dat 'teacher subject matter knowledge' en 'initial teacher training programs' beide een positief effect op het leren van de leerlingen hebben.²³

Kortom, een goede leerkracht Nederlands is een expert in vakdidactiek, vakkennis én pedagogie. Het is een én-én-verhaal, geen of-of. Ook passie is niet voldoende. Voor andere beroepen zoals chirurgen aanvaarden we ook niet dat passie het enige criterium is.

Het is dus verontrustend voor de kwaliteit van het schoolvak Nederlands dat steeds minder studenten voor neerlandistiek kiezen. Een goede leerkracht Nederlands heeft namelijk die goede vakkennis nodig, anders kan die bijvoorbeeld bij de lessen schrijven slechts op halve kracht werken.

'Gelet op de verminderde belangstelling voor talenopleidingen en de opleidingen Nederlands in het bijzonder moet een Actieplan Talen zorgen voor voldoende instroom in deze richtingen.' (Vlaams regeerakkoord p. 41)

Een complex probleem vraagt om een oplossing met diverse facetten. Als we de dalende leesvaardigheid van de leerlingen willen aanpakken, mogen we ook niet denken dat één actie een diep geworteld probleem kan oplossen. Hopelijk wordt dit actieplan dus niet tot een promotiecampagne beperkt. Willen we trouwens studenten neerlandistiek die door één promotiecampagne verleid kunnen worden? Is het net niet de bedoeling om hen tot kritische denkers op te leiden?

Ik zou er dus voor pleiten om de centen van dit actieplan op een alternatieve manier te spenderen. We hebben dringend nood aan goede leerkrachten Nederlands, en we kunnen hopen op een stijging in het aantal studenten neerlandistiek, maar we zijn ten eerste niet zeker of die studenten allemaal leerkracht willen worden, en ten tweede is deze lichter ten vroegste binnen vijf jaar klaar om de arbeidsmarkt te betreden. Bedenk daarom een liever een nieuwe opleiding voor 'echte' zijinstromers (bijvoorbeeld, masters Rechten) die uit meerdere jaren bestaat en die vakdidactiek, vakkennis én pedagogie integreert. De huidige educatieve master talen lijkt op dit voorstel, maar voor de meeste zijinstromers is dit een onhaalbare kaart. Als je een ander diploma dan neerlandistiek hebt, moet je eerst een volledig academiejaar neerlandistiek volgen voordat je met de educatieve master talen kan starten. Bijna niemand heeft de financiële luxe om zich twee jaar vrij te maken om zich te heroriënteren. Organiseer liever een opleiding voor deze specifieke doelgroep. Geef hen drie jaar lang een voltijdse aanstelling in een school, maar eis dat ze minstens 1 dag per week zich professionaliseren in de drie kerndomeinen van een leerkracht Nederlands.

²³ <https://visible-learning.org/wp-content/uploads/2018/03/VLPLUS-252-Influences-Hattie-ranking> DEC-2017.pdf

Geef ze niet hetzelfde diploma als een educatieve master talen, maar creëer dus een nieuwe entiteit. Is dit een ideaal scenario? Neen, uiteraard niet. Liever willen we leerkrachten die eerst een volledige studie neerlandistiek afgerond hebben, maar veel andere oplossingen liggen er nu niet op tafel. Momenteel organiseren wij een masterclass Didactiek Nederlands voor leerkrachten Nederlands die een beperkte opleiding gekregen hebben. Drie jaar geleden hebben we dit initiatief opgestart, en sindsdien zijn de sessies telkens uitverkocht, 30 leerkrachten per sessie, drie sessies per jaar. De nood is dus hoog. Natuurlijk is dit geen voorbeeld van een perfecte professionalisering voor een leerkracht Nederlands (het is slechts een dag; we focussen enkel op vakdidactiek, en dus niet op vakkennis; enzovoort), maar de overheid zou via het actieplan zulke initiatieven kunnen stimuleren en een duidelijker vorm geven.

Tot slot

Kortom, hoe zullen we reageren op het onvermijdelijke tekort aan leerkrachten Nederlands? Wat zullen we doen met die master Rechten die leraar Nederlands wil worden? Momenteel mag die niet de vakdidactiek Nederlands volgen, maar door het lerarentekort zal die binnenkort wel voor de klas als leraar Nederlands staan. Liever deze gemotiveerde persoon dan helemaal niemand, zullen veel directies redeneren. Zullen we weigeren om die master Rechten/leerkracht Nederlands te ondersteunen? Willen we de richting van Nederland uitgaan waar leerkracht-assistenten zonder diploma hoger onderwijs ingezet worden om leerlingen te begeleiden? Nochtans weten we dat een rijk taalaanbod essentieel voor de ontwikkeling van de leerlingen is, en dat deze leerkracht-assistenten dit niet kunnen garanderen. Een complex probleem vraagt om een oplossing met diverse facetten. Een promotiecampagne om studenten voor de academische taalopleidingen te werven zal niet voldoende zijn. Misschien is een nieuwe opleiding leerkracht Nederlands voor zijinstromers een nieuwe interessante piste.

Selectie aan referenties

- Casteleyn, J., & Vanhooren, S. (2018). Leren lezen in Vlaanderen. Van aankomende kredietcrisis naar duurzame oplossingen. *TORB - Tijdschrift voor Onderwijsrecht- en beleid*, 1-2, 83-89.
- Graham, S., Bruch, J., Fitzgerald, J., Friedrich, L., Furgeson, J., Greene, K., Kim, J., Lyskawa, J., Olson, C.B., & Smither Wulsin, C. (2016). *Teaching secondary students to write effectively* (NCEE 2017-4002). Washington, DC: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance (NCEE), Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education. Opgehaald van <http://whatworks.ed.gov>
- Merchie, E., Tuytens, M., Devos, G., & Vanderlinde, R. (2015). *Indicatoren voor de effectiviteit van professionaliseringsinitiatieven*. Gent: Universiteit Gent.
- Onderwijsinspectie (2018). *De PIRLS-resultaten 2016: (Re)actie(s) van de onderwijsinspectie*. Opgehaald van <https://www.onderwijsinspectie.be/sites/default/files/atoms/files/Reactie%20onderwijsinspectie%20op%20PIRLS-resultaten%202016.pdf>
- Trioen, M., & Casteleyn, J. (2018). *Extra kansen voor nieuwkomers: Wat werkt in leesonderwijs aan laaggeletterde anderstalige jongeren? Een praktijkgids voor lesgevers*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen. Opgehaald van uantwerpen.be/extra-kansen

De literaire canon: waarom eigenlijk (niet)?

Dirk de Geest – KULeuven

dirk.degeest@kuleuven.be

(Het volgende is slechts een onderdeel van een omvattend betoog, waarin het belang van de literatuur en de canon wordt aangetoond.)

De canon moet, de canon is goed (ook waar hij fout zit). Wij hebben nood aan een canon, maar de constructie, de verantwoording en de verspreiding daarvan vraagt om een eigentijds perspectief. Dat moet de canon niet opvatten als een eeuwig en stabiel pantheon van onaantastbare schrijvers, maar als een open en dynamisch perspectief op de literatuur. In die zin stelt de canon ons ook voor allerlei uitdagingen. Aangezien in die maatschappelijke en culturele context ook het onderwijs als institutie een centrale plaats bekleedt, formuleer ik een kort persoonlijk credo. Een uitvoeriger versie van mijn visie wordt later gepubliceerd.

1. De literaire canon is belangrijk. Hij is niet alleen een ‘vanzelfsprekend’ gegeven dat niet vermeden kan worden, de canon is cruciaal voor de dynamiek van de literatuur, zowel synchroon als diachroon. De canon is niet statisch maar dynamisch, een continue proces van marginalisering en canonisering.
2. De canon is essentieel als deel van het culturele geheugen. Hij vormt mee een referentiekader dat mensen delen. Wie vertrouwd is met de canon kan ongetwijfeld beter de geschiedenis, de samenleving en de cultuur ‘lezen’. Die canon kan ook een stimulerend referentiepunt vormen voor mensen die van ‘buitenaf’ meer willen weten over onze literatuur. De canon biedt ook een heilzame remedie voor wie zich eenzijdig focust op het urgente en het zogenaamd eigentijdse.
3. Dat leerlingen (en bij uitbreiding cultuurparticipanten) de canon leren kennen is bijgevolg voor de hand liggend. De functie van de canon als referentiepunt helpt hen om inzicht te verwerven in de mechanismen die aan een cultuur ten grondslag liggen, in de literaire dynamiek en de daarmee gepaard gaande verschuivingen, in de manier waarop teksten circuleren als materiële objecten en als dragers van betekenissen en waarden. Kennismaken met de canon kan via cognitieve leerinhouden (‘encyclopedische kennis’ is geen vies woord) maar ook via het lezen van smaakmakende fragmenten. Vanzelfsprekend is niet elke tekst even geschikt voor jonge, nog onervaren lezers, maar dat hoeft geen probleem te zijn; het begrip en de waardering komt soms pas met de jaren. Belangrijk is vooral dat jongeren de kans krijgen om kennis te maken met een gamma aan belangrijk geachte literaire werken uit heden en verleden, zodat ze op termijn hun eigen smaak kunnen vormen. Hoe dan ook kunnen ze als volwaardige burgers meepraten over dat gemeenschappelijk erfgoed, over generationele en levensbeschouwelijke breuklijnen heen. (Vergelijkingen met de gastronomie liggen hier voor de hand: spruitjes moet men leren eten, en voor sommige mensen blijven ze onsmakelijk.) In zeker opzicht ‘zijn’ wij inderdaad onze canon.
4. De canon is evenwel geen objectieve zekerheid die boven tijd en ruimte is verheven. In dit opzicht is het belangrijk dat leerlingen, hoe elementair ook, leren hoe canons tot stand komen, hoe ze de veruitwendiging vormen van bepaalde literatuuropvattingen en bepaalde maatschappelijke conventies of discussies. Elke canon is selectief en perspectivisch, een manier om de complexe literaire

- werkelijkheid in kaart te brengen en te schematiseren. Elke canon is een canonvoorstel dat zijn eigen particuliere wordingsgeschiedenis hoopt te vergeten.
5. In de praktijk zijn steeds verschillende canons werkzaam, zowel geografisch als qua genre, zowel historisch als actueel, zowel passief (als overgeleverde traditie) als actief (een stimulans voor volgende generaties). Daarbij is er een spanningsveld tussen de canon die een gemeenschap voor zichzelf voorhoudt als praktijk of als norm, de canon die naar buiten uit wordt geafficheerd (onder meer via vertaalsubsidies en de letterenfonds), en de canon die omgekeerd door buitenstaanders (in het buitenland, maar ook in Nederland of in Wallonië) met onze literatuur wordt geassocieerd. Voorts is er de spanning tussen nationale, intranationale en internationale (uiteindelijk globale) tendensen. Ten slotte is de veelzeggende spanning tussen de zogenaamde canon van de hoge literatuur en andere teksten en genres. Publieksliteratuur kan bijvoorbeeld invloedrijker zijn dan de zogenaamde ‘innovatieve’ of ‘experimentele’ literatuur, ook al denken jury’s van literaire prijzen, professoren en Academies daar helemaal anders over.
 6. Daarom is het belangrijk de gelaagdheid van literatuur te leren kennen. Naast (en zelfs in) de canon is er ruimte voor vormen van populaire literatuur, voor literaire non-fictie, voor jeugdliteratuur, voor essayistiek, voor visuele literatuur en *graphic novels*. Hun positie als (twijfelachtige) vormen van literatuur is immers veelal gerelateerd aan de canon: ze horen (nog) niet tot de canon of zijn eruit verdwenen, ze ambiëren een canonieke status als volwaardige kunstvorm (en richten zich daarom tegen hun populaire tegenhanger en vroegere ‘bondgenoot’) of gedragen zich zo vijandig mogelijk tegenover een dergelijke literaire karakterisering. Of het betreft een praktijk die zich aan de prestigieuze literaire canon weinig gelegen laat liggen, maar zelf een eigen genrecanon creëert (zoals bijvoorbeeld het geval is bij vormen van publieksliteratuur als detectives, romances of streekromans).
 7. Een goede canonopvoeding brengt bijgevolg een aantal elementen uit de canon aan, maar opent ook de weg voor verdere reflectie en discussies door de canon te kaderen in andere genres en praktijken. Omgekeerd is het ook essentieel om tegen de stroom van het nu in te varen. Dat nu lijkt misschien wel onontkoombaar maar al even snel wordt het vervangen door een nieuwe, nog meer onontkoombare actualiteit: de dwingende literaire en maatschappelijke agenda van vandaag verschilt van die van gisteren, maar ook van die van morgen. Een documentatiecentrum over de canon kan zich daarom niet beperken tot uitsluitend vijftig hoogtepunten.
 8. Leraars die zelf geen literatuur lezen missen veel. Kennis, nieuwsgierigheid en passie zijn gewoonweg onvervangbaar: het wordt tijd dat wij dat opnieuw inzien en naar waarde schatten.
 9. Universiteiten die de studie van de eigen cultuur en de eigen geschiedenis schroomvallig uit de weg gaan of relativiseren begaan een zware fout.

Repliek

*Erica van Boven, Rijksuniversiteit Groningen, Open Universiteit Heerlen
e.m.a.van.boven@rug.nl*

Ik ben het in veel opzichten met Dirk de Geest eens. Ik geloof ook dat de literaire canon, na alle ondermijning van de laatste decennia (waar we allemaal aan mee hebben gedaan, die vanuit een wetenschappelijk oogpunt ook nodig was en die veel nieuwe inzichten heeft opgeleverd) weer centraal zou moeten staan in het onderwijs, zeker in de vorm die Dirk de Geest bepleit: een open, dynamische verzameling teksten die het mogelijk maakt niet alleen kennis te maken met de meest waardevolle literatuur uit ons taalgebied maar die ook de mogelijkheid biedt tot vele vormen van reflectie: op de processen van waardering en selectie die tot (steeds weer andere) canonvoorstellen leiden, op de processen van hiërarchisering en uitsluiting met hun ideologische achtergronden die aan canonisering ten grondslag liggen, op de kwestie van verandering en vernieuwing versus traditie en continuïteit die met elke canon is verbonden etc. Het ambitieuze programma dat Dirk de Geest uiteenzet sluit overigens aan bij wat er op de Nederlandse universiteiten al gebeurt, niet volledig (daarvoor is het te veelomvattend) maar het perspectief dat hij schetst, van canonisering en canoniseringsprocessen, staat wel centraal in het academisch literatuuronderwijs in Nederland. Dus tot zover eens.

Maar als het gaat om de problemen die momenteel spelen en die tot deze studiedag hebben geleid dan vraag ik me af of Dirk de Geests pleidooi een voldoende antwoord biedt. Als je kijkt naar de diepe crisis waarin het schoolvak Nederlands verkeert (in NL erger dan in Vlaanderen) waarin van literatuurgeschiedenis of literaire canon nauwelijks meer sprake is, (die onderdelen vormen in het eindexamen nog maar een heel klein onderdeel), als je kijkt naar de dalende aantallen studenten Nederlands aan de universiteiten waardoor het tekort aan academisch gevormde leraren steeds groter wordt, en als je de nieuwe voorstellen van curriculum.nu over 'literaire competentie' leest waarin volgens mij nog steeds niet echt veel plaats is ingeruimd voor zaken als canon, erfgoed en literatuurgeschiedenis, dan moeten we ons afvragen of in die academische canonverdediging en dat omvattend wetenschappelijk programma een aanzet ligt voor een oplossing van die problemen.

Ten dele wel. Het vasthouden aan een canon lijkt mij als gezegd een goed uitgangspunt. Het is heel belangrijk dat de leerlingen kennismaken met het beste van hun eigen literaire cultuur, dat ben ik met Dirk en eerdere sprekers eens. Als je de meesterwerken van je eigen literatuur op de middelbare school niet aangeboden krijgt, de beste schrijvers niet leert kennen, al is het maar in de vorm van fragmenten of summiere kennis, dan leer je ze nooit kennen en dan verdwijnt ons literaire erfgoed uit het collectief geheugen, een proces dat al flink op gang is, in Nederland erger dan in Vlaanderen. En het is ook zeker van belang dat leerlingen leren nadenken over al die processen en culturele mechanismen die ertoe geleid hebben dat bepaalde teksten als 'het beste' van de cultuur worden beschouwd en dat ze leren reflecteren over al die onderwerpen die Dirk de Geest noemt.

Maar daar begint tevens mijn twijfel. Het programma van Dirk de Geest is wel erg breed en academisch en vooral: nog sterk gericht op de interne literaire dynamiek, de dynamiek van literaire vernieuwing en veranderingsprocessen, van stromingen en genres en poëtica's. Ik denk dat je, als je de literatuur relevant wilt maken voor de lezers/ de leerlingen van nu, niet voor dat perspectief moet kiezen, maar het accent moet leggen op de werking van literatuur, de impact, wat literatuur doet en betekent.

Canondenken kan laten zien hoe literatuur functioneert, stelt Dirk de Geest. Ik ben dat met hem eens maar hij lijkt vooral een literair functioneren voor ogen te hebben. Ook als hij zegt: de canon biedt een raam op de literatuur dan bedoelt hij dat je er allerlei literaire

processen/mechanismen aan kan demonsteren. Ik zou willen zeggen: de canon biedt ook een raam op de wereld en vooral daar ligt het belang voor de lezers en dat moet in het onderwijs centraal staan. Literatuur heeft de unieke mogelijkheid inzicht te bieden in de beleving van mensen, hoe mensen de vragen van hun tijd beleven en is bij uitstek het middel om onze tijd en vroegere tijden beter te begrijpen. Wat de canon betekenis geeft voor de lezers (leerlingen) van nu is niet dat Multatuli bij de romantiek hoort, Cyriel Buysse bij het naturalisme of Paul van Ostaïjen bij de avant-garde, maar dat deze schrijvers op een unieke wijze uitdrukking gaven aan of antwoord gaven op de grote vragen en kwesties van hun tijd, aan maatschappelijke én artistieke kwesties, en welke dat dan waren, welke nieuwe vormen zij daarvoor wisten te vinden en wat zij daarmee teweeg brachten, én dat zij bovendien vele generaties lezers daarna wisten aan te spreken, dus in hun werk kennelijk ook tijdloze vraagstukken aan de orde stelden die nog steeds de moeite van het overdenken waard zijn. Dat perspectief lijkt bij Dirk de Geest in laatste instantie ook wel een rol te spelen (waar hij spreekt van 'heteronome functietoekenning' van het literaire erfgoed) maar het wordt ondergesneeuwd in een veelheid van vragen. Ik zou het in het literatuuronderwijs radicaal centraal willen stellen. Dan komen er naast de canonteksten ook andere teksten in beeld en dan is er een andere context nodig dan die van poëtica's, stromingen en literaire verandering. Ik zie een schoolmethode op deze basis voor me (aanzetten zie ik soms al in LitLab). Dus leeslijst en canon ja, maar vooral als raam op de wereld.

Naar een analyse van de inhoud van de neerlandistiek

Peter-Arno Coppens, Radboud Universiteit Nijmegen

p.a.coppens@let.ru.nl

‘Het gaat slecht met de neerlandistiek. De studentenaantallen dalen, de verbanden tussen de verschillende vakgebieden zijn bijna verdwenen, het imago van de neerlandicus dient nodig opgepoetst te worden en het contact met het middelbaar onderwijs is ver te zoeken.’ Zomaar een citaat uit de vele recente publicaties over de huidige crisis in de neerlandistiek. Maar wacht: bij nader inzien blijkt het citaat minder recent. Het is geschreven in 1998, door Gaston Franssen in een recensie van een nieuw opgericht (en al snel weer ter ziele gegane) tijdschrift *Noordzee. Taal & Letteren*, dat tot doel had de crisis in de neerlandistiek te bestrijden. Het gaat dus al zeker twintig jaar slecht met de neerlandistiek. En misschien is de crisis nog wel ouder. Zo schreef Martinus Langeveld in 1934: ‘De probleemarmoede heeft ook ons heerlijke vak gesteriliseerd en verpositieerd, totdat we van de bomen het bos niet meer zagen.’ Dat ging dan wel alleen over het moedertaalonderwijs ten onzent in zijn algemeenheid, maar van het citaat gaat toch de sterke suggestie uit dat de neerlandistiek er in 1934 minder florissant bij stond dan nog verder in het verleden.

Langeveld plaatste de bloeiperiode van met name het grammaticaonderwijs ergens aan het begin van de twintigste eeuw, toen de ‘mannen van *Taal en Letteren*’ hun ‘frisse en verjongde kijk op taal en taalonderwijs’ hadden geopenbaard. Dat was dan weer ongeveer in dezelfde tijd dat Jac. van Ginneken een pamflet schreef onder de titel *Als ons moedertaalonderwijs ooit nog gezond wil worden* (1917), waarin hij klaagde ‘...dat het moedertaalonderwijs juist daarom zoo suf en zoo dor, zoo vervelend en zoo nutteloos blijft, omdat wij ons doodkniezen op de bevroren taalvormen, en in de klas tenminste, geen flauwe notie schijnen te hebben van den verwarmenden levensinhoud der taal, haar vol zielsgehalte, haar sympathieken harterijkdom, haar diepe gevoelsecho's en haar breed uitvademde vergezichten.’

Het lijkt er dus op dat de neerlandistiek, die al vanaf het allereerste begin – met de benoeming van Matthijs Siegenbeek als hoogleraar welsprekendheid – als ‘eene bedenkelijke nieuwigheid’ werd gekarakteriseerd, zowat permanent in crisis heeft verkeerd, zeker waar het de toepassing in het onderwijs betreft.

Maar wacht: ‘Laten de neerlandici zichzelf en de gemeenschap niet aanpraten dat hun vak in crisis is.’ houdt Frank Willaert ons in 2019 voor, ‘Integendeel, het bloeit als nooit tevoren. Nog maar pas leverde de neerlandistiek een prachtige literatuurgeschiedenis in tien delen af. Van weinig talen is de zinsbouw grondiger beschreven dan van het Nederlands.’ Blijkbaar vallen bloeiperiodes vaker samen met crises. Is er eigenlijk wel sprake van een crisis?

Crisis

Bij nadere beschouwing lijkt de vermeende crisis in de neerlandistiek vanuit twee hoofdlijnen beargumenteerd te worden:

1. De neerlandici zijn verdeeld over verschillende specialismen, die onderling geen wetenschappelijk discours delen: er is geen ‘eenheid van de neerlandistiek’.
2. Het (secundair) onderwijs in de Nederlandse taal en literatuur heeft nauwelijks banden met die wetenschapsgebieden: het onderwijs is ‘inhoudsloos’.

Vanuit de eerste lijn van argumentatie zoeken neerlandici de oplossing in meer onderlinge uitwisseling tussen de verschillende specialismen. Zo pleit Maarten van den Toorn in 1997 voor het toepassen van taalkundige inzichten in de letterkunde, en het gebruik van literaire bronnen in

de taalkunde. En Dirk de Geest wijst in 2009 ook al op het belang van ‘taalkundige inzichten (en dan vooral de minder formalistische richtingen binnen de taalkunde) voor de letterkundige neerlandistiek’.

Anderen (zoals Willaert) voeren aan dat de verschillende takken van wetenschap die zijn voortgekomen uit, of verband houden met de neerlandistiek, wel degelijk ‘bloeien als nooit tevoren’. Allerlei vormen van taal- en literatuurwetenschap en aanverwante wetenschappen op het gebied van cultuur en communicatie genereren wetenschappelijke output van hoge kwaliteit, die ook over het Nederlands handelt. Dat is dus allemaal ook neerlandistisch te noemen. Zo bezien lijkt er van crisis geen sprake.

Ook de tweede lijn van argumentatie kan genuanceerd worden: zowel in Vlaanderen als in Nederland wordt de laatste jaren in min of meer officieel verband nagedacht over omvangrijke nieuwe leerplannen, waarin behalve de basale taalvaardigheden ook kennis, inzicht en attitude ruimere aandacht moeten krijgen. Het lijkt daar dus eerder de goede kant op te gaan dan bergafwaarts.

Ten slotte merkt Odile Heynders in 2004 laconiek op: ‘Een vak dat zoveel stof tot nadenken biedt, is niet in crisis’.

Eenheid

Van enige afstand beschouwd is de zorg om de eenheid van de neerlandistiek enigszins vreemd. Het is ongetwijfeld waar dat literatuurwetenschappers en taalwetenschappers geen discours delen, maar een dergelijke mate van specialisatie bestaat in alle wetenschapsgebieden. In de geschiedenis heb je in politieke geschiedenis gespecialiseerde historici, die geen contacten onderhouden met archeologen. Onder biologen werken moleculaire biologen los van ecologen of entomologen. In de fysica praten snaartheoretici gewoonlijk niet met biofysici of astrofysici. Onder filosofen zijn er cultuurfilosofen en formele taalfilosofen, die nauwelijks een gezamenlijk discours delen. Bij nader inzien bestaat de eenheid van de geschiedenis, de natuurkunde, de biologie en de filosofie vooral in een gezamenlijke vooropleiding (met name in het schoolvak), waarna er snel in een subdiscipline gespecialiseerd kan worden. En zelfs het schoolvak is geen noodzakelijkheid: er zijn tal van soorten psychologen, die alleen een gezamenlijk begin van een universitaire studie delen.

Om als vakgebied als eenheid ervaren te worden, is het dus niet noodzakelijk dat alle wetenschappers op hoog niveau met elkaar kunnen discussiëren, laat staan dat zij in elkaars tijdschriften publiceren (er zijn bijvoorbeeld binnen de taalwetenschap al subdisciplines met hun eigen publicatiekanalen, en toch lijkt er wel degelijk sprake van een als een eenheid ervaren wetenschapsgebied). Maar wat is dan wel nodig, behalve een naam en eventueel een schoolvak? Naar mijn idee is dat een gezamenlijk *object van studie*.

Object en perspectief

De historicus bestudeert het verleden, de bioloog het leven. De natuurkunde maakt studie van materie en energie, en de filosoof van betekenis. Wat bestudeert de neerlandicus? Het antwoord op die vraag kan alleen zijn: het Nederlands in al zijn verschijningsvormen en gebruikswijzen, inclusief de literatuur. Zo bezien heeft de neerlandistiek wel degelijk een goed gedefinieerd object van studie, en kan er met recht van een eenheid gesproken worden, ook al zouden onderscheiden specialisten niet met elkaar communiceren.

Dat object (de Nederlandse taal en literatuur) heeft uiteraard verschillende kanten, die in een specialisme belicht kunnen worden. Zo lijkt mij de kern van elke taal of taalvorm te liggen in de relatie tussen *vorm*, *betekenis* en (*gebruiks*)*context*. Dit geldt voor de kleinste eenheid (eigenschappen

van de klankvorm) zowel als voor de grootste (romans, oeuvres, canons). Een taalobject heeft altijd een vorm, die in een gebruikscontext een bepaalde betekenis heeft.

De drie deelobjecten *vorm*, *betekenis* en *(gebruiks)context* kunnen, zowel binnen de taal- als de letterkunde of de taalbeheersing, in meerdere deelobjecten bestudeerd worden, die gemakkelijk kunnen worden afgeleid van de inhouden die bijvoorbeeld zijn voorgesteld in de visie van het Meesterschapsteam Nederlands (2018). Ik volsta met enkele voorbeelden. In de vorm wordt vooral de *categorisering* en de *structuur* bestudeerd. Bij de taal zijn dat bijvoorbeeld woord- en constructiesoorten, en inbedding en volgorde, in de literatuur onder meer genres en narratologie. Bij de betekenis gaat het vooral over *verwijzingen* (referentialiteit, intertekstualiteit) en de *relaties* tot de gebruikscontext (bij taal onder andere quantificatie en modaliteit, in de literatuur kan het gaan over representatie of klassieke thema's in de wereldliteratuur). Het deelobject (gebruiks)context lijkt voornamelijk bestudeerd te worden rond de thema's *doel* en *effect*. Daaronder vallen binnen de bestudering van taal en taalgebruik onder andere begrijpelijkheid, macht, overtuiging, en binnen de bestudering van de literatuur thema's als canonvorming, en literatuur in maatschappelijke of historische context. Ook het onderzoek naar normen en conventies valt in deze categorie.

In lijn met de visie van de Meesterschapsteams Nederlands kan de neerlandistiek vervolgens gekarakteriseerd worden vanuit verschillende perspectieven op haar (deel)objecten van studie: het *systeemperspectief*, dat kijkt hoe het (deel)object in elkaar zit, het *individuele perspectief*, dat het verband legt met het individu (spreker, schrijver, luisteraar, lezer), het *collectieve perspectief*, dat het (deel)object relateert aan sociale, regionale of maatschappelijke gemeenschappen, en ten slotte het *historische perspectief*, dat het (deel)object plaatst in een historische context.

Vragen en inzichten

Welke vragen stelt de neerlandistiek aan haar object? Als ik het goed zie gaat het voornamelijk om vragen naar *conventie*, *variatie*, *verandering* en *verbanden*. In Coppen (2019) doe ik een poging om van daaruit de 'grote inzichten' uit de neerlandistiek te inventariseren. Enigszins aangepast zijn dat de volgende inzichten:

1. *De vorm van taal/ literatuur hangt samen met de betekenis (en andersom)*: dit kun je invullen door te kijken naar allerlei vormaspecten (klank, woordkeuze, structuur, genre, narrativiteit), en naar allerlei vormen van betekenis (informatief, persuasief, expressief, esthetisch, etc.).
2. *De vorm en betekenis van taal/ literatuur hangt samen met de gebruikscontext*: dit kan ingevuld worden met verschillende vormen van context (gesprekscontext, culturele context, maatschappelijke context).
3. *De vorm en betekenis van taal/ literatuur (in een gebruikscontext) hangt samen met de individuele kenmerken van de betrokken taalgebruikers*: dan kan het gaan om persoonlijke voorkeuren, belevingswereld, taalontwikkeling, literaire ontwikkeling.
4. *De vorm en betekenis van taal/ literatuur (in een gebruikscontext) hangt samen met de sociaal-culturele en regionale kenmerken van de betrokken taalgebruikers*: bijvoorbeeld machtsposities, sociale klasse, culturele context, attitudes ten opzichte van normen en conventies.
5. *De relatie tussen taal/ literatuur en betekenis (in een gebruikscontext) verandert in de loop van de tijd*: dit geldt zowel voor de individuele taalontwikkeling en literaire ontwikkeling, als voor verandering in taalhistorisch en cultuurhistorisch perspectief.

Neerlandistiek en onderwijs

Naar mijn idee zou de neerlandistiek zich, om het gevoel van crisis te bezweren, zoals in bovenstaande denkexercitie moeten bezinnen op haar gezamenlijk object van studie, de perspectieven van waaruit dit object bestudeerd kan worden, de grote vragen die het

wetenschapsgebied aan haar object stelt, en de belangrijkste inzichten die daarin tot nu toe bereikt zijn. Didactisch komt dit overeen met de conceptuele analyse van leerinhoud en leerdoelen.

In deze analyse dient gestreefd te worden naar een graad van abstractie die op elk niveau met relevante inhouden kan worden ingevuld. De vraag naar variatie in een maatschappelijk perspectief is een vraag die iedere taalgebruiker of lezer op elk niveau aanbelangt. Die kan didactisch ingevuld worden met een discussie tussen kinderen in de basisschool over beleefd en onbeleefd taalgebruik, maar ook met een wetenschappelijke beschouwing over de tussentaal in Vlaanderen.

Het resultaat van een dergelijke analyse geeft de neerlandistiek een zichtbare identiteit en vormt de basis voor elk curriculum Nederlands dat een relatie wil onderhouden met het wetenschapsgebied.

Literatuur

- Coppen (2019). Wat zijn de grote inzichten uit de neerlandistiek? *Neerlandistiek* (2019), geraadpleegd op 17-06-2019. <https://www.neerlandistiek.nl/2019/03/wat-zijn-de-grote-inzichten-uit-de-neerlandistiek/>
- De Geest, D. (2009). Van TNNTL naar TLN. Een kort pleidooi voor een taalkundige letterkundige neerlandistiek. *TNNTL* 125 (2009) 133-139.
- Franssen, G. (1998). Recensie van Noordzee, taal & letteren 1/2. *Voors* 16 (1998), 63-65.
- Heynders, O. (2004) - Lijnen en geleidelijkheid: theorie en praktijk van de literatuurgeschiedschrijving in Nederland. In: Van den Berg e.a. (2004), *'Gij letterdames en gij letterheren' Nieuwe mogelijkheden voor taalkundig en letterkundig onderzoek in Nederland*. KNAW Verkenningcommissie taal- en letterkunde. 42-70.
- Langeveld, M.J. (1934). *Taal en denken: een theoretische en didactische bijdrage tot het voortgezet onderwijs in de moedertaal*. Groningen: Wolters.
- Meesterschapsteams Nederlands (2018). *Visie op de toekomst van het curriculum Nederlands*. Geraadpleegd op 17-6-2019/ <https://nederlands.vakdidactiek.nl/wp-content/uploads/sites/4/2018/02/Visie-Curriculum-Nederlands-Meesterschapsteams-1.5-definitief.pdf>
- Van Ginneken, Jac. (1917). *Als ons moedertaalonderwijs nog ooit gezond wil worden; een hartig woord aan hen die belang stellen in de toekomst van het Nederlandsche volk*. Nijmegen: Malmberg.
- Van den Toorn, M.C. (1997) *De eenheid van de neerlandistiek*. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt.
- Willaert, F. (2019). De neerlandistiek is helemaal niet in crisis. *RektoVerso*, 1 maart 2019, geraadpleegd op 17-06-2019, <https://tinyurl.com/y4lyr884>

Repliek

Kevin Absillis

kevin.absillis@uantwerpen.be

(geen schriftelijke neerslag van de bijdrage beschikbaar)

Neerlandistiek in crisis? Weg met Calimero!

Lieve De Wachter, KULeuven

lieve.dewachter@kuleuven.be

Er zijn minder studenten in een universitaire opleiding Nederlands, zeker / vooral in Nederland. Dat leidde onder meer tot het opdoeken van de opleiding Nederlands aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU). Is dat een rechtstreeks gevolg van de doorgedreven verengelsing aan de Nederlandse universiteiten? Misschien... Of heeft het vooral te maken met de aandacht die we de laatste tijd aan STEM-opleidingen geven? Mogelijk... Met de focus op meer praktische en economisch rendabelere opleidingen? Met de mindere aansluiting op het middelbaar onderwijs? De uitholling van het vak Nederlands in het secundair? De versnippering van het aanbod in het hoger onderwijs?

In elk geval heeft vooral het opdoeken van de opleiding aan de VU voor nogal wat commotie gezorgd, zodanig zelfs dat er niet alleen tal van (vaak kritische, zelfs negatieve) opinieartikelen verschenen zijn, maar ook en vooral een aantal (veelal positieve) initiatieven ontstaan zijn waarin de krachten gebundeld worden. Denken we maar aan de recent opgerichte Raad voor de Neerlandistiek (voorz. Yra van Dijk) die als doel heeft om de zichtbaarheid, diversiteit en slagkracht van de neerlandistiek te vergroten (Van Erve, in: VakTaal 32/1, 2019, p.13) en het 'Vlaams Actieplan Talen' (https://www.arts.kuleuven.be/nieuws/vlaamse-universiteiten-pleiten-voor-actieplan-talen?fbclid=IwAR2NgR67NnSLYjX-ABNtQMfbKb7nIwZqEpRCwNGP7Q6LckpV2uTEW_YfsBwE). Dat laatste initiatief is een gevolg van het opiniestuk 'We kunnen dalend taalniveau van jongeren weer opkrikken' in De Tijd van 21/5, geschreven door Lieven Buysse, Campusdecaan Letteren van Campus Brussel en ondertekend door een aantal vakdocenten Nederlands aan Vlaamse universiteiten. In dat artikel worden niet enkel de gebreken aangehaald, maar worden ook een paar mogelijke pistes voor oplossingen voorgesteld...

Dat zijn puike initiatieven die positief inzetten op wat neerlandistiek groot kan maken. Dat moeten we meer doen. Al te vaak vervallen we in klaagzangen over wat er allemaal niet (meer) is, om dan te merken dat die klaagzangen van alle tijden zijn. Ik ben het dan ook eens met Frank Willaert die in *Rekto Verso* terecht opmerkt dat de neerlandistiek bloeit als nooit te voren... Wat voor prachtige initiatieven kunnen we in de kijker zetten: een nieuwe literatuurgeschiedenis, verschillende MOOCS, niet alleen over academische talige vaardigheden (zie bijvoorbeeld <https://moocbeterschrijven.nl/>), maar ook een fantastische MOOC Middel nederlandse literatuur! (<https://moocmnl.kantl.be/>).

Wel ben ik het eens met Frank Willaert dat er 'dringend nog veel meer overleg en samenwerking moet komen tussen taal- en letterkundigen, vakdidactici en – vooral – leraren. En wie in het onderwijs staat, moet de kans krijgen om zeer geregeld bijscholingen te volgen, niet alleen in de didactiek en nog minder in de fitnesses van de bureaucratie, maar vooral in de evoluties van zijn of haar vak. Leraren die wensen te doctoreren, moeten daar faciliteiten voor krijgen: zij kunnen een geest van onderzoek doen waaien binnen de schoolmuren.' In die zin is het goed om te zien dat universiteiten de laatste jaren bewust inzetten op de link met het secundair onderwijs. Ik noem hier graag de recente initiatieven van de faculteit Letteren van de KU Leuven in dat verband met het Scholar@School project rond taalkunde en literatuur en het Junior College (zie <https://www.arts.kuleuven.be/outreach/tenl/tenl>). Ook dagen zoals de Dag van het Taalonderwijs en de Dag van het Literatuuronderwijs kunnen daar verder toe bijdragen.

Maar hoewel we in Vlaanderen een minder opvallende dalende trend zien dan in Nederland, kunnen we ons toch afvragen of neerlandistiek misschien niet sexy meer is? Daarbij is een van de problemen: wat betekent neerlandistiek nog voor aankomende studenten? Weten leerlingen nog

voldoende wat een studie taal en literatuur aan de universiteit inhoudt? Bij de STEM-opleidingen maken interuniversitaire ijkingstoetsen duidelijk wat de verwachte kennis en vaardigheden zijn die leerlingen moeten bezitten voor bepaalde opleidingen. Zou het niet goed zijn daar ook naar te streven voor de Letterenrichtingen? Zodat leerkrachten beter kunnen expliciteren wat een opleiding Taal- en Letterkunde met optie Nederlands inhoudt? Zodat leerlingen neerlandistiek 'au sérieux' nemen als een opleiding waarvoor je bepaalde interesses en inzichten moet hebben?

Een studie van de huidige leerplannen maakt duidelijk dat die voor Nederlands toch vrij vaag en nietszeggend zijn en erg toegespitst op communicatieve vaardigheden... De factor taalbeschouwing is klein... De kennis van metataal soms onbestaande. De VLOR uitte in 2009 nog bedenkingen bij 'te verregaande verwachtingen' op het gebied van taalbeschouwing (zie <https://www.vlor.be/adviezen/advies-over-de-eindtermen-voor-taalbeschouwing-nederlands-aso-kso-en-tso>) Dat heeft onder meer tot gevolg (merk ik in mijn eigen lespraktijk Nederlandse Taalbeheersing in het eerste en tweede jaar Taal- en Letterkunde) dat studenten geen idee meer hebben van een begrip als een 'open lettergreep'. Steeds vaker leg ik ook uit wat een passief is, een hoofd- en een bijzin, een voegwoord. In sommige richtingen secundair onderwijs lijkt Nederlands volledig neer te komen op communicatie. Ook daardoor kiezen studenten niet meer voor een richting Nederlands in het hoger onderwijs. Dan eerder Communicatiewetenschappen! Daar kunnen ze zich veel concreter iets bij voorstellen.

Maar er lijkt beterschap in zicht: in het ontwerp van de nieuwe eindtermen lijkt metataal weer op het programma te staan. We zijn er nog niet en de eindtermen voor de derde graad moeten nog goedgekeurd worden op de verschillende 'niveaus', maar ik heb goede hoop dat die eindtermen vertaald worden in concrete leerplannen waarin ook metataal en taalbeschouwing opnieuw hun plaats krijgen. Dan hebben leerlingen met interesse voor taal(kunde/beheersing) iets dat ze kunnen benoemen als een mogelijk interessant studieobject. Dan kunnen leerkrachten uitleggen wat een studie neerlandistiek kan inhouden... En dan zijn we weer bij de ijkingstoets, ook voor talige richtingen. Die mag niet dienen om een selectie te maken, maar om duidelijk te maken wat de verwachtingen en mogelijkheden zijn, wat voor inhoud de lading kan dekken... En ja, daar moet duidelijk worden dat er in zo'n studie ruimte is voor literatuur en poëzie, maar ook dat er ruimte is voor taalkunde en -beschouwing en dat, voor de meer wiskundige geesten met zin voor taal, er ook aansluiting is met meer mathematische strategieën en modellen, zoals ook Freek Van de Velde al aangeeft in zijn opiniestuk in *De Standaard* van 27 februari (https://www.standaard.be/cnt/dmf20190227_04214426).

Ik wil ook bewust niet meegaan in de klaagzang over leerlingen die niets meer kunnen of totaal niet meer voorbereid zouden zijn op hogere studies. Ja, het gebrek aan metataal is soms schrijnend, maar anderzijds tonen pakweg de resultaten op de gevalideerde en betrouwbare taalvaardigheidstest TaalVaST die focust op taalvaardigheidsstrategieën de afgelopen 10 jaar geen grote verschillen. (Heeren, De Wachter & Speelman, 2019) De resultaten blijven vrij stabiel. Wel blijken er grote verschillen tussen instromende studierichtingen uit het middelbaar, waarbij richtingen waarin metataal en abstraheren een grotere rol spelen, beter scoren op de taaltoets dan richtingen die dat niet doen. En nadien zie je ook grote verschillen in de slaagresultaten in het hoger onderwijs. Daar blijkt dat die taaltest een goede indicator is van studiesucces in de zin dat taal een noodzakelijke, maar uiteraard geen voldoende voorwaarde blijkt voor studiesucces. (De Wachter, Heeren, Marx & Huyghe 2013)

En dan komen we bij een laatste argument: de noodzaak van een talenbeleid, op alle vlakken, op alle niveaus, voor kleuter-, basis-, middelbaar en hoger onderwijs... Onder meer Kris Van den Branden heeft in tal van artikelen het belang daarvan beklemd. Als de beheersing van talen en in de Vlaamse en Nederlandse context zeker van het Nederlands, zowel door basis als door top au sérieux wordt genomen, zullen leerlingen ook weer met meer plezier en overtuiging voor neerlandistiek kiezen. Laten we intussen het kind niet met het badwater weggooien en de

klaagzang niet te luid meezingen. Het Nederlands heeft een sterke toekomst op vele vlakken. Dat bewijzen nu al de landen (42!) waar je Nederlands kan studeren in het hoger onderwijs! Nu Vlaanderen en Nederland nog opnieuw overtuigen!

Referenties

Buysse, Lieven, 'We kunnen dalend taalniveau bij jongeren weer opkrikken', in: *De Tijd*, 21 mei 2019.

De Wachter L., Heeren J., Marx S., Huyghe S. (2013). Taal: noodzakelijke, maar niet enige voorwaarde tot studiesucces. Correlatie tussen resultaten van een taalvaardigheidstoets en slaagcijfers bij eerstejaarsstudenten aan de KU Leuven. *Levende Talen Tijdschrift*, 4 (14), 28-36.

Heeren J., De Wachter L., Speelman D. (2019). Academische taalvaardigheid als voorspeller van studiesucces bij instromende universiteitsstudenten: werkt de taalscreening?. Presented at the Anéla/VIOT Juniorendag 2019, Ede, 05 Apr 2019-05 Apr 2019.

Van De Velde, F., 'Geen wiskunde, geen taalkunde', in: *De Standaard* van 27 februari 2019.

Van Erve, I., De neerlandistiek kan zich breed maken, in: *VakTaal* 32/1, 2019, p.13.

Willaert, F., 'De neerlandistiek is helemaal niet in crisis', in: *Rekto Verso*, 1 maart 2019

Repliek

Karel Verbelst (Virgo Sapiensinstituut in Londerzeel)

kl.verbelst@gmail.com

Als leerkracht Nederlands en Engels in de derde graad ASO/TSO en coördinator talenbeleid geef ik graag mijn visie op een viertal zaken die al eerder aan bod kwamen tijdens deze studiedag: (a) profilering, (b) eindtermen, (c) ijkingsproef en (d) optimisme of niet. Een studiedag over de Neerlandistiek is immers niet compleet zonder een (voorzichtige) reactie van de leerkrachten die hun leerlingen in het middelbaar onderwijs iets bijbrengen over het Nederlands. In mijn reactie focus ik op een aantal zaken die eerder wat onderbelicht zijn geweest.

Ten eerste vind ik inderdaad dat neerlandici geen geldingsangst mogen hebben. We moeten **ons in het publieke debat blijven mengen en ons durven profileren**. Zo'n publieke interventies helpen om leerlingen (en bij uitbreiding het brede publiek) bij te brengen dat mensen die taal en literatuur studeren een uniek en zinvol perspectief hebben. De woorden of framing die we hanteren om over maatschappelijke problemen te praten, bijvoorbeeld de keuze voor het woord 'gelukzoeker' of 'economische vluchteling', of de verhalen die we construeren over onze eigen identiteit, hebben een grote impact. We moeten die woorden en verhalen niet alleen verdacht maken, vanuit de humane wetenschappen durven we immers focussen op 'deconstructie', maar mensen wel helpen inzien dat het constructies zijn met reële politieke en maatschappelijke gevolgen, bv. het in- of uitsluiten van mensen.

Naast het profileren van de neerlandistiek is een duidelijke invulling van het schoolvak Nederlands essentieel. Dit vak moet blijven focussen op communicatie en vaardigheden, maar zou tegelijk - via de eindtermen - een duidelijker gezicht moeten krijgen qua vakinhoud. Als leerkracht Engels begeleid ik bijvoorbeeld de onderzoekspapers van leerlingen in het zesde jaar ASO (in het kader van hun specifieke eindtermen moderne talen). Deze onderzoekspapers gaan over taal of literatuur. Mij valt steeds op dat leerlingen in die zes jaar heel weinig ervaring hebben opgedaan met taal- en literatuuronderzoek en dus weinig kennis hebben van de bijhorende analytische begrippen en terminologie.

Dit probleem kan aangepakt worden door die **vakinhoud (opnieuw) concreter in de eindtermen te vermelden**. Een voorbeeld uit die eindtermen: 'ze kunnen in aansluiting bij wetenschappelijke inzichten de hiernavolgende verschijnselen herkennen, onderzoeken en duiden: in het sociolinguïstisch domein: Nederlands en andere talen.' Ik vermoed dat ik niet de enige leerkracht ben die even in z'n haar krabt bij het lezen van zo'n algemene beschrijving als 'Nederlands en andere talen' en 'het sociolinguïstisch domein.' Het is onvermijdelijk dat dergelijke algemene richtlijnen bij koepels, leerkrachten, pedagogische begeleiders, inspectie en uitgeverijen een eigen leven gaan leiden.

Als leerkracht heb ik soms mijn bedenkingen bij de vakexpertise van die eerder vernoemde partijen. Een oplossing zou zijn dat het **academisch personeel meer ruimte krijgt om zich in te spannen in het onderwijsveld** door bijvoorbeeld mee te schrijven aan handboeken, studiedagen in samenwerking met het middelbaar onderwijs te organiseren en mee te werken aan bijvoorbeeld de eindtermen, via allerlei onderwijscommissies. Dat het academisch personeel zich nu niet bemoeit met het middelbaar of lager onderwijs heeft als oorzaak dat dergelijke inspanningen niet gevalideerd worden, in de academische wereld zijn publicaties zijn bijna het enige van tel. Dit systeem moet opengetrokken worden. Een docent die inspanningen doet voor wetenschapscommunicatie of onderwijs is immers een grote meerwaarde voor een universiteit of hogeschool. Nu verwacht men dat het academisch personeel dergelijke inspanningen levert boven op alle andere zaken. Dat is in mijn ogen niet realistisch.

Ten derde wil ik het hebben over **ijkingsproeven**, aangezien dit thema aan bod kwam in de uiteenzetting van prof. De Wachter. Als coördinator talenbeleid volg ik de **decretaal verplichte taalscreening** in het eerste jaar middelbaar op. Wij screenen onze leerlingen met Diataal, een test voor leesvaardigheid. Deze testen lopen bij ons door tot in het vierde jaar en wij besteden best wat aandacht aan de opvolging hiervan. Toch ontbreekt het bij onze leerlingen aan motivatie of ambitie om zich in te zetten voor deze testen. Ze zien onvoldoende in dat hun scores op deze leesvaardigheidstesten een reële indicator zijn voor hun toekomstig academisch succes. Ijkingsproeven op het einde van het middelbaar zouden kunnen helpen om de verwachtingen van het hoger onderwijs voor diverse studiekeuzes concreter te maken. Aangezien een aantal competenties uit het schoolvak Nederlands belangrijk zijn voor die ijkingsproeven zou dit leerlingen helpen om het belang ervan in te zien.

Als laatste punt wil ik benadrukken dat ik zeker **optimistisch blijf als leerkracht** over de ontwikkeling van mijn leerlingen en over het schoolvak Nederlands. Ik zie regelmatig voorzichtig enthousiasme bij mijn leerlingen als het gaat over topics als kindertaalverwerving, framing, enz. Ik stip tot slot graag nog even aan dat we wel moeten opletten als we ambitieuze plannen formuleren voor Nederlands op school, het leerlingenpubliek is namelijk heel divers; niet iedereen gaat verder studeren of wordt neerlandicus.